

Curs: Comunicare la nivelul culturii majore

Capitolul V: Comunicare lingvistică și culturală prin traduceri

Studiu lingvistic (lexical), inter- și transdisciplinar

asupra reflexelor culturale ale problemelor de traducere

Lector univ. dr. Monica TIMOFTE

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

monica.timofte@litere.usv.ro

PARTEA I.

Valențe semantice ale locuțiunilor adverbiale în *veci*, *pe veci* în epitafurile de la Săpânța

§1. Argument. Folosite cel mai frecvent în stilul religios, cuvintele sintetice și perifrastice referitoare la veșnicie (*în/pe veci(e)*, *în vecii vecilor*, *veșnic*, *în veci de veci* etc.) sînt înțelese în mod curent ca desemnînd „durată nelimitată în viitor, eternitate”, potrivit cu corespondența sinonimică a etimoanelor vsl. *věků* (*veacu*) = lat. *aeternum*.

Reflexul acestui uz generalizat din limbajul bisericesc și biblic-religios se regăsește și în toponimie, unde sînt preferate lexemele cu etimon latin pentru denumirea terenurilor care împrejmuesc locurile *de veci*¹ sau a celor din apropierea lor: cimitirul *Eternitatea*, str. *Eternității* etc.

Desigur că generalizarea acestui uz nu ignoră sinonimia: vsl. *věků* (*veacu*) = lat. *aevum* – așadar: *Un veac de singurătate*, *Evul mediu*, *secolul XX* etc. Altfel spus, pentru celelalte stiluri funcționale, preferința se manifestă în sensul generalizării unei semantici diferite: *veac* = „durată limitată de timp, durată egală cu existența pămîntească a omului”.

Lucrarea de față propune o analiză asupra *sensului lexical* dezvoltat de locuțiunile adverbiale *în veci(e)/pe veci(e)*, întrebuițate în epitafurile din „veselul” cimitir maramureșean². Contextele în care apar favorizează decriptarea acestor sensuri în strînsă legătură cu valențele pe care le îmbracă în limbajul religios.

§2. Ipoteză. Pentru formularea unei ipoteze de lucru, ținem cont de următoarele două aspecte:

¹ Termenul latin care desemnează cimitirul este *coemeterium*, derivat din grecescul *koimeterion*, care înseamnă „dormitor, loc de dormit”. De aceea, epitafurile conțin expresii ca acestea: „odihnește robul lui Dumnezeu”, „zace”, „doarme somnul de veci”.

² Materialul faptic ne este oferit de cartea *Crucile de la Săpânța. o colecție de epitafuri din veselul cimitir maramureșean*, culese și comentate de Roxana Mihalcea, Editura All, București, 2017.

1. Epitaful este o specie a genului liric³, așa cum sînt și alte poezii scurte, populare (ghicitori, cimilituri etc.) sau culte (epigramă, catren). Încadrarea lui la stilul beletristic nu este totuși strictă, căci prezența mare a numărului de elemente lexicale apropie epitaful de stilul religios, fără a putea fi încadrat la acesta din urmă.
2. Preluînd trăsături ale limbajului religios la nivel lexical, este de așteptat ca sensul cuvintelor referitoare la veșnicie în epitafuri să fie generalizat în sensul exprimării relației de sinonimie dintre etimoanele prevalente în stilul religios: vsl. *věků* (*veacu*) = lat. *aeternum*. Altfel spus, așteptarea cititorului epitafurilor ar fi logic să fie orientată către receptarea relației de sinonimie în *veci* = „durată nelimitată în viitor, etern”.

Avînd în vedere aceste două aspecte, avansăm următoarea ipoteză: apropierea epitafului, la nivel lexical, de stilul religios trebuie să aibă drept consecință folosirea locuțiunilor *în veci* / *pe veci* cu aceleași sensuri lexicale ca în limbajul religios: [+ durată nelimitată]⁴.

§3. Analiza faptelor de limbă. Vom investiga inductiv, pornind de la fapte, valoarea de adevăr a acestei ipoteze. Pentru aceasta, supunem atenției următoarele exemple:

- (1)
 - a. „Cît am trăit *în vecie* / lucru greu mi-o fost dat mie” – p. 34
 - b. „În *viață*, cît am trăit / Tare mult eu am muncit.” – p. 32, p. 33
 - c. „Soră dragă, *cât trăiești*, / mormântul să mi-l plivești” – p. 111
- (2)
 - a. „Mărie, soția mea, / tu *în veci* nu mă uita.” – p. 99
 - b. „pe mormânt să-mi pui flori / Să nu mă uiți *până mori*” – p. 111
 - c. „*Cât pe lume vei trăi* / de mine ți-i aminti” – p. 243
- (3)
 - a. „*Câte zile o trăi*, / singur în casă va fi / și *în veci* m-o pomeni.” – p. 105
 - b. „Și ei tăt m-or pomeni / *pe pământ cât or trăi*” – p. 203
- (4)
 - a. „Și-n *veciam* fost lăudată / că făceam lucru cu grabă” – p. 241
 - b. „nevastă bună mi-am luat / *în veci* nu m-a supărat” – p. 29
- (5)
 - a. „M-or jăli, m-or pomeni / *câte zile or trăi*” – p. 194

³ Dr. Elis Râpeanu „Subspecii” ale epigramei – https://www.uniunea-epigramistilor.ro/lectii/er_lectia_6.pdf

⁴ Aprecierea că trăsătura semantică [+ durată nelimitată] a locuțiunilor *în veci* / *pe veci* este specifică stilului religios este conformă cu sensurile consemnate în DLR, MDA2 (2010) și DLRLC (1955-1957)..

- b. „Fetele și ginerii - / *În veci* toți m-oți pomeni” – p. 27
- c. „Și ei tăt m-or pomeni / *pe pământ cât or trăi*” – p. 203
- d. „Și mă plângeți *pe vecie*” – p. 108

(6)

- a. „Ne odihnim *pe vecie* / Pop Gheorghe și cu soție.” – p. 22
- b. „Aici dorm un somn adânc, / așa *nu știu până când*” – p. 93
- c. „Aici stăm și ne-odihnim. / Un somn lung și foarte lin, / fără greutatea pe noi,
/ fără griji, fără nevoi [...] / *Așteptăm o înviere* / și scăpăm apoi de ele / și
ne-on vedea cu toți - / bătrâni, tineri și nepoți.” – p. 91
- d. „Eu vă zic *la revedere*, / ne-om vedea *la înviere*.” – p. 250

Este ușor de remarcat cum contextele de mai sus pun în lumină actualizarea invariabilă a unui singur sens lexical pentru locuțiunile *în veci* / *pe veci*, și anume: „durată limitată de timp / durată egală cu existența pămîntească a omului”. Constatarea – bazată pe fapte de limbă, pe gîndirea logică și pe contextul imediat sau de ansamblu al versurilor – este surprinzătoare în raport cu ipoteza formulată la început. Mai exact, exemplele citate invalidează ipoteza că locuțiunile *în veci* / *pe veci* au în epitafori trăsătura semantică [+ durată nelimitată], la fel ca în limbajul religios, de unde sînt preluate:

- timpul perfect compus al verbelor regente (1a. *am trăit*., 4a. *am fost lăudată*., 4b. *nu m-a supărat*) intră în contradicție cu sensul viitor asociat lexemelor *în veci* / *pe veci* în stilul religios. Se impune deci recunoașterea echivalenței semantice: *Cât am trăit în vecie* = *În viață, cât am trăit* = *cât trăiești* (1a.b.c.);
- același verb regent primește determinări temporale perifrastice care au valoare de sinonime contextuale pentru locuțiunile *în veci(e)* / *pe veci(e)*. Seriile sinonimice contextuale astfel formate sînt:

1a-b-c: *Cât am trăit în vecie* = *În viață, cât am trăit* = *cât trăiești*;

2a-b-c: *în veci* = *până mori* = *cât pe lume vei trăi*;

3a-b: *câte zile o trăi* = *în veci* = *pe pământ cât or trăi*.

- argumentele lingvistice sînt întărite de cele logice (consecvente cu contextul și cu crezul creștin): în exemplele 5a-d și 6a-d, odihna-somn *pe vecie* are o durată determinată: pînă „la Înviere”, ceea ce face logică urarea de rămas bun: „Eu vă zic la revedere / ne-om vedea la Înviere”. Nedeterminată („nu știu până când”) e numai așteptarea evenimentului Învierii („așteptăm o înviere”), care, potrivit crezului creștin, va avea loc la revenirea lui Iisus Hristos în slavă. Așteptarea e nedeterminată doar din punctul de vedere al cunoștinței limitate a omului, căci „despre ziua aceea, sau ceasul acela, nu știe nimeni, nici

îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl” [Marcu, 13: 32⁵]. Tot în mod logic și consecvent cu învățătura creștină și cu contextul imediat, plînsul / pomenirea / jelirea *pe vecie* înseamnă „pe pământ cât or trăi” „câte zile or trăi”, iar nu „în eternitate, pe durată nelimitată, fără sfîrșit”, deoarece, după înviere familiile vor fi reunite (*Așteptăm o înviere* [...] și ne-on [re]vedea cu toți - / bătrâni, tineri și nepoți.”), deci va dispărea cauza plînsului.

- receptarea sensului acestor versuri, așa cum am descris-o mai sus, este confirmată și de dicționarele de specialitate [DLR, 1997: 178-185], unde substantivul *veac* și derivatele lui sînt înregistrate cu sensul [+ durată limitată] în următoarele situații:

→ *popular*, uneori și *regional*:

- *pe veci/ pe veac/ de veci* (=„pe viață”): „Închisoare *pă veci*”, „Rob *pă veac*”, „Legea oamenilor nu o făcea roabă *de veci* nimănui”; în *veac* (reg.) (= „la sfîrșitul timpului destinat existenței pămîntești”): „Lumea-*n veac* vi s-a firși, Județul ni s-a găti Tatăl pe Fiu va mîna, Lumea ni s-a judeca”;

- *a-și face veacul* (=„a-și duce viața într-un anumit fel”): „Glanetașu își *petrecea veacul* pe la cîrciună”; *a-și fi trăit veacul* (=„despre cineva care a îmbătrînit și nu mai poate aștepta nimic de la viață”): „Și-a trăit *vacul* și-a mîncat colacul” etc.

- *veac* (reg.) (=„timp (îndelungat) pe care-l mai are cineva de trăit”): „Apă curgătoare, Eu te sorocesc Tot cu pîne și cu sare Să lecuiești pe cutare Din cap și pînă-n picioare, Cu leac, Sănătate și cu *veac*”, „Îs fără *vac*”;

→ în limbajul *bisericesc*, cînd e determinat de „acesta”:

- *veac* (= „existența pămîntească”): „Treace chipul *veacului* acestuia”, „înșelați de *veacul* acest trecătoriu”.

Această trăsătură semantică: *în veci/ pe veci* = [+ durată limitată], este prezentă nu doar în exemplele citate anterior (1)-(6), ci în întregul corpus de texte, pe care îl redăm mai jos. Exemplele sînt grupate principal după verbul regent al perifrizei temporale în atenție.

1. a (fi) supărat(ă) / necăjit [+ durată limitată]:

⁵ *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu Trimiteri*, Societatea Biblică Interconfesională din România, trad. Dumitru Cornilescu, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2005.

„Hai amu, a me soție, / copiii tu ți-i mângâie, / tot cu soartă părintească, / că le ești mamă și tată, *în veci* vei fi supărată.” – p. 55

„Nevastă bună mi-am luat, / *în veci* nu m-o supărat” – p. 29

„Și bunicii îndoliați. / *În veci* vor fi supărați” – p. 78

„*În veci* veți fi bănuți / după mine necăjiți” – p. 78

2. a jeli [+ durată limitată]:

„Mama, tata m-or jăli / *câte zile or trăi*”. – p. 84

„Și bunicii ne-or jăli / *câte zile or trăi*” – p. 83

„Părinții mei m-or jăli / *câte zile vor trăi*”. – p. 82

„Părinții să mă jelească / *cât pe lume o să trăiască*” – p. 77

„Pe mine toți m-oți jeli / *câte zile veți trăi*”. – p. 260

„Părinții *cât or trăi* / ei pe mine m-or jăli. – p. 111

„M-or jăli, m-or pomeni / *câte zile or trăi*” – p. 194

3. a pomeni [+ durată limitată]:

„Nevasta și copiii, / *în veci* ei m-or pomeni.” – p. 55

„Fetele și ginerii - / *În veci* toți m-oți pomeni” – p. 27

„Tare le-am iubit pe toate, / m-or pomeni *pe vecie*, / Dumnezeu le dăie bine.” – p. 40

„*Cât în lume or trăi*, / pă mine m-or pomeni.” – p. 280

„Să mă pomeniți pe mine / *cât veți mai trăi pe lume*” – p. 282

„Noi aici ne-om hodini / și *în veci* ne-or pomeni.” – p. 157

„Că, aici sub astă glie, / ne-or pomeni *pe vecie*” – p. 161

„*Câte zile veți trăi*, / pe mine mi-ți pomeni.” – p. 110

„*Câte zile o trăi*, / singur în casă va fi / și *în veci* m-o pomeni.” – p. 105

„M-or jăli, m-or pomeni / *câte zile or trăi*” – p. 194

„Și ei tăt m-or pomeni / *pe pământ cât or trăi*” – p. 203

4. a nu uita / a fi în gândul cuiva, a-și aminti [+ durată limitată]:

„Și *în veci* nu m-or uita / c-am murit de ziua mea. / și *în veci* nu va avea odihnă / a mia scumpă mamă, Irină.” – p. 83

„Și-am avut numai o fată, / am lăsat-o supărată, / *câte zile a avea*, / pă mine nu mă uita” – p. 49

„A mea mamă și-al meu tată / nu m-or uita *niciodată*” – p. 79

„Mărie, soția mea, / tu *în veci* nu mă uita.” – p. 99

„*În veci* vei fi în gândul nostru” – p. 111

„Soră dragă, *cât trăiești*, / mormântul să mi-l plivești, / pe mormânt să-mi pui flori / Să nu mă uiți *până mori*” – p. 111

„*Cât pe lume vei trăi* / de mine ți-i aminti” – p. 243

„Nu m-or uita *pe vecie*” – p. 126

5. a fi lăudat [+ durată limitată]:

„și-n *veci* am fost lăudată / cu făceam lucru cu grabă” – p. 241

„Da’ nepotu’ m-o ajutat. / Fie *în veci* lăudat!” – p. 209

6. a (se) odihni [+ durată limitată]:

„Mă odihnesc *pe vecie*, / Ionu Ciorbului mi-o zis mie.” – p. 51
 „Ne odihnim *pe vecie* / Pop Gheorghe și cu soție.” – p. 22
 „Noi aici ne-om hodini / și în *veci* ne-or pomeni” – p. 157
 „Ion o venit lângă mine, / ne odihnim *pe vecie*.” – p. 81
 „Mă odihnesc *pe vecie*, / Ionu Tălianului mi-o zis mie.” – p. 79
 „Ne odihnim *pe vecie*, / toată familia lui Vile.” – p. 105
 „Iar acum te las cu bine, / mă odihnesc *pe vecie*” – p. 64
 „Am venit aici sub glie, / mă odihnesc *pe vecie*.” – p. 278
 „Aici mă odihnesc *pe vecie*, / Stan Gheorghe a Oncului mi-o zis mie.” – p. 62
 „Mă odihnesc *pe vecie*, / Ștețca Toader mi-o zis mie” – p. 29
 „Mă odihnesc *pe vecie*, / și mi-o zis Flore Vasile” – p. 103
 „Ne odihnim *pe vecie* / și ne sârvește Mărie” – p. 163
 „Mă odihnesc *pe vecie*, / am fo’ Irina lui Ilie” – p. 123
 „Ne hodinim *pe vecie*, / eu și cu baba lu Vile” – p. 203
 „Mă odihnesc *pe vecie*, / Dioca Turdi mi-o zis mie” – p. 26
 „Mă odihnesc *pe vecie* / lângă Dioca și Mărie” – p. 159
 „Ne odihnim *pe vecie* / Pop Ion și Pop Mărie” – p. 166
 „Holdiș George cu Ilie, / ne odihnim *pe vecie*” – p. 153
 „Ne odihnim *pe vecie* / Grigore Gavrilă și Mărie” – p. 172
 „Ne odihnim *pe vecie* / și ne sârvește Mărie” – p. 163
 „Aici dorm un somn adânc, / așa *nu știu până când*, / aici eu mă odihnesc, /
 Pop Maria mă numesc.” – p. 93

7. a trăi = [+ durată nelimitată]:

„Te rog, nu fi supărată, / că oricui îi a muri, / că nu poți *pe veci* trăi.” – p. 49

8. a trăi = [+ durată limitată]:

„Cât *am trăit în vecie*, lucru greu mi-o fost dat mie” – p. 34
 „Câte zile o trăi, / singur în casă va fi / și în *veci* m-o pomeni.” – p. 105

9. a munci, a găzdălui, a plăcea, a iubi, a se numi = [+ durată limitată]:

„În viață, cât *am trăit*, / tare mult eu am muncit” – p. 33
 „În lume cât *am trăit*, / cu caii am găzdăluit” – p. 21
 „Pe lume cât *am fost viu*, / crâșnic mi-o plăcut să fiu” – p. 21
 „Cât în lume *am trăit*, / Pop Ion Poroncioc m-am numit” – p. 20
 „În lume cât *am trăit*, / bine am găzdăluit” – p. 20
 „Cât în lume *am trăit*, / Pop Ion Poroncioc m-am numit” – p. 20
 „Cât *pe pământ am trăit*, / vacile eu le-am iubit” – p. 243

10. a plînge = [+ durată limitată]:

„Și mă plângeți *pe vecie*.” – p. 108

11. a se duce, a merge = [+ durată limitată]:

„Și mă duc eu *pe vecie* / lângă a mea scumpă soție” – p. 148
 „În *veci* n-om merge înapoi.” – p. 163

12. structuri care «traduc» intenția comunicativă corespunzătoare sensului lexical [+ durată limitată] al adverbelor perifrastice *în veci*, *pe veci*: a se odihni un somn lung/ a aștepta o înviere/ a zice la revedere/ a se vedea la Înviere:

„Aici stăm și ne-odihnim. / Un somn lung și foarte lin, / fără greutate pe noi, / fără griji, fără nevoi [...] / Așteptăm o înviere / și scăpăm apoi de ele / și ne-on vedea cu toți - / bătrâni, tineri și nepoți.” – p. 91

„Vă zicem la revedere, / ni-om vedea la Înviere” – p. 163

„Eu vă zic la revedere, / ne-om vedea la Înviere” – p. 250

§4. Concluzii parțiale. Analiza statistică a materialului faptic arată că din cele 526 de epitafuri culese de Roxana Mihalcea, lexemele temporale *în veci* / *pe veci* apar de 40 de ori, la care se adaugă 24 de sinonime sintetice și perifrastice contextuale (unul în enunț negativ: adv. *niciodată*). Astfel, din cele 64 de ocurențe, o singură dată este prezentă trăsătura temporală [+ nelimitat], trăsătură care, potrivit dicționarelor, este specifică limbajului bisericesc / religios. Concluzia pe care o impune analiza statistică a faptelor de limbă e contradictorie cu raționamentul implicat în ipoteza de lucru: dacă *în veci* / *pe veci* (sl. rel.) = [+ durată nelimitată], atunci *în veci* / *pe veci* (lex. rel. în sl. bel. var. pop) = tot [+ durată nelimitată].

Dacă ipoteza noastră a fost greșită, în ce punct anume trebuie ea corectată?

O parte din răspunsul la această întrebare este dat de DLR – unde se face o disociere semantică a substantivului *veac* și a derivatelor lui, după stiluri funcționale și registre de comunicare. Sintetizând, privitor la locuțiunile *în veci* / *pe veci*, disocierea trăsăturilor semantice poate fi descrisă astfel:

[+ durată nelimitată]

- în stilul religios (= „în eternitate”): „Numai cuvântul lui Dumnezeu fi-va *în veaci*”;
- în stilul juridic (= „valabil pe termen nelimitat”): „Să stăpânească cu pace *în veci*, cum pe larg arată scrisoare de dani”;
- în stilul beletristic (= „pentru totdeauna, în mod definitiv”): „Să uit *pe veci* norocul ce-odată l-am avut”.

[+ durată limitată]

- în varianta populară a limbii, uneori și regional (= „pe viață” / pop. și reg. = „la sfârșitul timpului destinat existenței pămîntești”): „Închisoare

pă veci”, „Rob *pă veac*”; „Lumea-*n veac* vi s-a firși, Județul ni s-a găti Tatăl pe Fiu va mîna, Lumea ni s-a judeca”.

Deducem din descrierea DLR că actualizarea aproape în exclusivitate a sensului temporal [+limitat] al locuțiunii *în veci / pe veci* în epitafurile de la Săpînța este consecventă cu sensul din registrul popular și regional, iar nu cu cel din limbajul religios. Aceasta ar explica disproporția statistică a sensurilor temporale ale locuțiunii: 63 [+limitat] vs. 1 [+nelimitat]. Contradicția pare astfel clarificată.

Pe de altă parte, rezerva exprimată de noi prin „o parte din răspuns”/ „contradicția pare clarificată” vizează două obiecții care pot fi aduse explicației deduse din definirea cuvintelor în DLR:

1. Spre deosebire de exemplele citate în DLR, locuțiunile *în veci / pe veci* de pe epitafurile maramureșene sînt *nu doar împrumutate din limbajul religios*, ci, în cea mai mare parte, sînt *și folosite în context religios*. Acest fapt impune interpretarea sensurilor în strînsă legătură cu valențele semantice ale limbajului religios.
2. Dacă lexicul referitor la veșnicie în epitafurile de la Săpînța (ce apare în context religios, în cea mai mare parte) nu păstrează trăsăturile semantice ale limbajului religios, atunci semantica acestor locuțiuni ar trebui să fie contradictorie cu / să producă sensuri contextuale contradictorii cu crezul creștin și cu învățătura de ansamblu a Bibliei. Or, dimpotrivă, lexicul referitor la veșnicie din epitafuri este consonant cu ideile vehiculate de limbajul biblic-religios.

Soluția pe care o avansăm noi este următoarea: explicația pentru folosirea aproape exclusivă a sensului temporal [+ limitat] în cazul lexemelor *în veci / pe veci* în epitafurile maramureșene trebuie să pornească de la sursă, adică de la hermeneutica textului biblic însuși. Cu alte cuvinte, explicația pentru statistica surprinzătoare privind semantica perifrazelor *în veci / pe veci* în epitafurile de la Săpînța, în context religios, trebuie să aibă în vedere în primul rînd (re)evaluarea sensurilor pe care le au aceste locuțiuni în stilul religios, de unde sînt împrumutate.

Ne propunem să realizăm acest demers în numărul viitor al publicației *Meridian critic*.

BIBLIOGRAFIE

- Biblia, 2005: *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu Trimiteri*, Societatea Biblică Interconfesională din România, trad. Dumitru Cornilescu, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2005.
- DLR, 1997: *Dicționarul limbii române (DLR)*, Academia Română, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” Cluj-Napoca, [Text tipărit]: serie nouă, Tom. 13, Partea 1: *Litera V-veni*, București, Editura Academiei Române, 1997.
- DLR, 2002: *Dicționarul limbii române (DLR)*, Academia Română, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” Cluj-Napoca, [Text tipărit]: serie nouă, Tom. 13, Partea a 2-a: *Litera V-Venial-vizurină*, București, Editura Academiei Române, 2002.
- MDA, 2003: *Micul dicționar academic*, vol. 4 (Pr-Z), București, Editura Univers Enciclopedic, 2003.
- DLRLC, 1955-1957: <https://dexonline.ro/definitie/veac>
- MDA2, 2010: <https://dexonline.ro/definitie/veac>
- Mihalcea, 2017: Roxana Mihalcea, *Crucile de la Săpânța. O colecție de epitafuli din veselul cimitir maramureșean*, București, Editura All, 2017.
- Râpeanu, 2020: Elis Râpeanu, „*Subspecii ale epigramei*”, în *Lecția de epigramă*, nr. 6, 2020, disponibil la: https://www.uniunea-epigramistilor.ro/lectii/er_lectia_6.pdf

PARTEA a II-a.

Sensul variabil al locuțiunilor adverbiale în *veci*, *pe veci* în epitafurile de la Săpânța și în textul biblic

§1. Introducere-argument.

Articolul de față constituie partea a doua a studiului asupra lexicului epitafurilor din „veselul” cimitir maramureșean. În prima parte a studiului [Timofte, 2021: 85-92], am început o analiză a sensului *lexical* dezvoltat de locuțiunile adverbiale *în veci(e)/ pe veci(e)*, întrebuințate recurent în versurile funebre din Maramureș. Analiza faptelor de limbă⁶ a urmărit următoarele etape de lucru:

- Stabilirea *valențelor semantice* (§1. și §4.) înregistrate de lucrările de specialitate DLR, MDA2 (2010), DLRLC (1955-1957) pentru adverbele perifrastice *în veci(e)/ pe veci(e)*. Din perspectiva obiectivului urmărit de lucrarea noastră, sinteza sensurilor înregistrate de dicționare arată că sensul infinit („durată nelimitată în viitor, etern”) este specific limbajului bisericesc/ religios *vs.* sensul finit („durată limitată de timp, durată egală cu existența pămîntească a omului”) este specific variantei populare a limbii.
- Formularea unei *ipoteze de cercetare* (§2.): în acest scop, am luat în considerare faptul că încadrarea funcțională a epitafului la stilul *beletristic* (varianta populară) este marcată de apropierea de stilul religios, prin prezența numărului mare de elemente lexicale preluate din acesta din urmă. Așadar, avînd în vedere acest aspect, ipoteza de cercetare a formulat, în mod logic, asumția că apropierea epitafului, la nivel lexical, de stilul

⁶ Materialul faptic este extras din *Crucile de la Săpânța. o colecție de epitafuri din veselul cimitir maramureșean*, culese și comentate de Roxana Mihalcea, Editura All, București, 2017.

religios trebuie să aibă drept consecință folosirea locuțiunilor *în veci/ pe veci* cu sensul lexical specific limbajului religios: „durată nelimitată în viitor, etern”, deci sens temporal [+nelimitat].

- Analiza faptelor de limbă din întregul corpus de texte investigat a adus la lumină o *statistică surprinzătoare* în raport cu ipoteza formulată (§3.): în cele 526 de epitafuri, adverbele temporale *în veci/ pe veci* au 64 de ocurențe, împărțite după trăsătura semantică astfel: 63 [+ limitat] vs. 1 [+ nelimitat] temporal. Așadar, deși împrumutate din limbajul religios, *sensul lexical infinit/ [+ nelimitat temporal]*, specific *limbajului bisericesc/ religios*, apare o *singură dată*, iar *sensul finit/ [+ limitat temporal]* este actualizat *aproape în totalitate*! Concluzia pe care o impune analiza statistică a faptelor de limbă e contradictorie cu raționamentul implicat în ipoteza de lucru: dacă *în veci/ pe veci* (stil religios) = [+ durată nelimitată], atunci *în veci/ pe veci* (stil beletristic, varianta populară, dar lexic în context religios) = tot [+ durată nelimitată].
- *Explicarea contradicției* (§4.) constând în actualizarea aproape în exclusivitate a sensului finit temporal al lexemelor împrumutate din stilul religios *în veci/ pe veci* în epitafurile de la Săpînța pare a fi consecventă cu disocierea semantică făcută de dicționare: sensul finit corespunde registrului popular și regional vs. sensul infinit, limbajului religios. Epitafurile aparțin registrului popular al limbii, prin urmare sensul finit al cuvintelor *în veci/ pe veci* este de așteptat să aibă o proporție statistică dominantă. Explicația aceasta, deși atractivă prin simplitate, oferă doar o soluție aparentă – căci ea naște două neajunsuri care trebuie clarificate: a) lexemele temporale din epitafurile maramureșene sînt *nu doar împrumutate din limbajul religios*, ci, în cea mai mare parte, sînt *și folosite în context religios*. Acest fapt impune interpretarea sensurilor în strînsă legătură cu valențele semantice ale limbajului religios; b) dacă lexicul referitor la veșnicie în epitafurile de la Săpînța (ce apare în context religios, în cea mai mare parte) nu păstrează trăsăturile semantice ale limbajului religios, atunci semantica acestor locuțiuni ar trebui să producă sensuri contextuale contradictorii cu crezul creștin și cu învățătura de ansamblu a Bibliei. Or, dimpotrivă, lexicul referitor la veșnicie din epitafuri este consonant cu ideile vehiculate de limbajul biblic-religios.

Prin urmare, pentru a identifica o motivație necontradictorie pentru statistica semantică amintită, am avansat *ipoteza a doua*, și anume necesitatea ca *explicația* pentru statistica suprinzătoare constând în folosirea aproape exclusivă a *sensului temporal finit în context religios* a lexemelor *în veci/ pe veci* în epitafuri să pornească de la sursă, adică de la *hermeneutica textului biblic* însuși.

De (re)evaluarea sensurilor pe care le au aceste locuțiuni în limbajul biblic-religios, de unde sînt împrumutate, ne ocupăm în prima parte a acestui articol.

§2. Hermeneutica textului biblic.

Pentru a urmări sensul lexemelor *în veci/ pe veci* în limbajul biblic-religios, propunem spre analiză următoarele contexte⁷ care conțin locuțiunile în atenție, precum și derivate ale substantivului *veac* (*veșnic, în vecii vecilor, în veci de veci* etc.):

(1)

- a. Cuvîntul Tău, Doamne, dăinuiește *în veci* în ceruri. [Psalm 119:89]
- b. [...] căci a Ta este împărăția și puterea și slava *în veci*. Amin! [Matei 6:13 u.p.]
- c. Căci orice făptură este ca iarba și toată slava ei, ca floarea ierbii. Iarba se usucă și floarea cade jos, dar Cuvîntul Domnului rămîne *în veac*. Și acesta este Cuvîntul care v-a fost propovăduit prin Evanghelie. [cf. 1 Petru 1:24-25]

(2)

- a. Tot așa, Sodoma și Gomora și cetățile dimprejurul lor, care se dăduseră ca și ele la curvie și au poftit după trupul altuia, ne stau înainte ca o pildă, suferind pedeapsa *unui foc veșnic*. [Iuda 7]
- b. Nu se va stinge nici zi, nici noapte, și fumul lui se va înălța *în veci*. *Din veac în veac* va fi pustiit, și nimeni nu va trece prin el *în veci de veci*. Ci pelicanul și ariciul îl vor stăpîni, bufnița și corbul îl vor locui. Se va întinde peste el funia pustiirii și cumpăna nimicirii. [Isaia 34:10-11]
- c. M-am pogorît pînă la temeliiile munților, zăvoarele pămîntului mă încuiau *pe vecie*; dar Tu m-ai scos viu din groapă, Doamne, Dumnezeul meu! [Iona 2:6]

Astfel, chiar de la prima lectură a versetelor de mai sus, constatăm că cititorul este pus în fața unor contexte încărcate cu valențe semantice diferite: în timp ce exemplele (1)a.b.c. ilustrează sensul temporal [+infinit] consemnat în

⁷ Referințele scripturistice sînt citate din *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu Trimiteri*, 2005, Societatea Biblică Interconfesională din România, trad. Dumitru Cornilescu, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România.

DLR pentru limbajul bisericesc (cf. *în veci* = „care nu va avea sfârșit, veșnic, etern”), receptarea aceluiași sens temporal [+ infinit] în cazul exemplurilor (2)a.b.c. ridică probleme de coerență logică:

- textul din Iuda 7 vorbește despre Sodoma și Gomora, care „suferă pedeapsa unui foc *veșnic*”, însă este evident că Sodoma și Gomora nu mai ard;
- versetul 10 din Isaia 34 și contextul imediat următor par a sugera că există un loc destinat celor păcătoși, unde aceștia ard continuu; însă, ideea focului veșnic este relaționată adversativ și contradictoriu în context: „nu se va stinge nici zi, nici noapte [...] în veci, [...] ci bufnița și corbul îl vor locui.” Cum e posibil deci să ardă ținutul acela veșnic, când pelicanul, ariciul, bufnița și corbul vor locui acolo?

Cheia care rezolvă contradicția logică din aceste versete constă în înțelegerea corectă a sensului pe care îl dă limba ebraică acestor cuvinte. În această ordine de idei, aflăm din lucrările de specialitate [Tomasino, 1997] că lexemele românești în atenție, referitoare la veșnicie, au drept corespondent în textul original cuvântul ebraic *`olam*, care în traducere apare în mod habitual ca „veșnic”/„totdeauna”; totuși, sensul lexical fundamental al cuvântului *`olam* este „timp îndepărtat”; semantica lui nu este echivalentă întotdeauna cu „etern, fără sfârșit”. De fapt, în mod curent, se referă la „un timp viitor cu durată limitată, adică la condiții care se vor desfășura pe o perioadă limitată de timp, deseori cât durată vieții unei singure persoane”. Dicționarul explicitează mai departe o particularitate semantică a termenului *`olam*, constând în dependența sensului său lexical de cuvântul la care se referă [Hobjilă, 2003]. Adică:

- atunci când referentul este Dumnezeu, care este nemuritor [1 Timotei 6:16], sau entități create să dureze „pe veci” [de ex., pământul – Ps. 78:69; 104:5], atunci *`olam* înseamnă „timp fără sfârșit” (vezi și exemplele (1)a.b.c.);
- însă atunci când referentul este ceva ce nu a fost creat să existe veșnic, atunci *`olam* face referire la „durată limitată”. De exemplu:

[Exod 19:9]: poporul Israel avea să aibă încredere în Moise *`olam* (= „pentru totdeauna”);

[Exod 21:6]: un slujitor care își iubește stăpînul îl va sluji *`olam* (= „pentru totdeauna”);

[1 Samuel 1:22]: Samuel urma să rămînă în slujba Domnului *`olam* (= „pentru totdeauna”).

În toate situațiile de mai sus, sensul cuvîntului „totdeauna” este „atîta timp cît persoana a fost în viață”. În cazul lui Iona, același „totdeauna” a durat numai trei zile – vezi (2)c: [Iona 2:6].

Cu privire la focul iadului, determinantul *veșnic* este același ebr. ‘*olam*⁸, cuvînt cu sens lexical variabil, asociat subiectului la care se referă. Deci, așa cum focul care a nimicit cetățile Sodoma și Gomora nu mai arde, dar este numit *foc veșnic* nu în sensul că arderea continuă încă, la nesfîrșit, fără a ajunge la finalizare, ci în sensul că rezultatul acțiunii lui este permanent, are urmări *veșnice*⁹, la fel focul iadului nu arde la nesfîrșit. Focul este *veșnic* nu în durată, ci în consecințe.

În același fel,

(3)

a. mîntuire *veșnică* / răscumpărare *veșnică* [Evrei 5:9; Evrei 9:12]

b. judecată *veșnică* [Evrei 6:2]

c. pierzare / pedeapsă *veșnică* [2 Tesaloniceni 1:9; Matei 25:46]

nu înseamnă „care continuă la nesfîrșit, fără a se mai finaliza”. Nu procesul, ci consecințele sînt descrise ca „veșnice”. E de remarcat aici sensul mai degrabă juridic pe care-l actualizează cuvîntul *veșnic* în context religios: „pentru totdeauna, în mod definitiv”¹⁰. Focul *veșnic*/ pierzarea *veșnică* (3)c., la fel ca mîntuirea sau răscumpărarea *veșnică* (3)a., este una din cele două sentințe pronunțate în contextul judecății divine, la judecata *veșnică* (3)b. Prin urmare:

- judecata este *veșnică* nu în sensul că nu se mai termină, e amînată la nesfîrșit, fără a se finaliza vreodată, ci în sensul că este ultima etapă dintr-un proces cosmic („judecata de apoi”), în care se pronunță sentințe *veșnice*, adică definitive, irevocabile, fără posibilitatea de recurs;

⁸ În Noul Testament, lui ‘*olam* îi corespunde gr. *aionios*, care este tradus cu „în vecii vecilor” și „veșnic”. Grecescul *aionios* este folosit cu referire atît la Dumnezeu, cît și la om. La fel ca ebr. ‘*olam*, și gr. *aionios* este un cuvînt polisemantic, cu sens lexical variabil, asociat cuvîntului pe care îl determină: cînd e folosit cu referire la Dumnezeu, *aionios* (= „pururea”, „veșnic”) are sens absolut, infinit, deoarece Dumnezeu este nemuritor; dar cînd este folosit în legătură cu ființele umane sau cu lucruri, *aionios* are sens finit, însemnînd „atîta vreme cît persoana trăiește sau lucrul respectiv există”.

⁹ Apostolul Petru spune despre acel foc că a prefăcut cetățile în cenușă [2 Petru 2:6]; deci durata „focului veșnic” a fost limitată: după ce a fost consumat tot ce era de ars, focul s-a stins. Vezi și exemplul similar: Ieremia a profetizat că Ierusalimul va fi nimicit printr-un foc „care nu se va stinge” [Ieremia 17:27]. Împlinirea acestei profeții a avut loc atunci cînd Nabucodonosor a cucerit Ierusalimul [2 Cronici 36:19]. Deci combustia a continuat pînă cînd Ierusalimul a fost distrus, după care a încetat.

¹⁰ *DLR* înregistrează sensul juridic pentru locuțiunile adverbiale (în *veci*, pe *veci*, în *veci de veci*, în *veac* etc.).

- mîntuirea sau răscumpărarea *veșnică* nu poate fi un proces care se tot desfășoară fără să se termine niciodată, ci e o sentință, un rezultat al procesului, cu valoare definitivă;
- în același fel, focul *veșnic* nu este *pedepsire veșnică*, ci *pedeapsă veșnică*: „Și aceștia vor merge în pedeapsa veșnică, iar cei neprihăniți vor merge în viața veșnică” [Matei 25:46]. Pedeapsa celor nelegiuiți nu poate fi „chinul veșnic” perpetuat la nesfîrșit, ci e dispariția lor pentru totdeauna, o sentință definitivă [cf. Obadia 1:16]: „vor fi ca și cînd n-au fost niciodată” [vezi și 2 Petru 3:7; Evrei 10:27].

Concluziile secțiunii §2.

Reevaluarea inductivă a sensurilor pe care le au locuțiunile *în veci(e)/ pe veci(e)* în limbajul biblic-religios (de unde le împrumută epitaforile de la Săpînța) a scos la lumină trei aspecte:

1) Substantivul *veac* și lexemele derivate (*veșnic*, *în veci/pe veci* etc.) au în limbajul biblic-religios un *sens variabil*: *finit/ limitat temporal* sau *infiniț/ nelimitat temporal*, în funcție de natura perpetuă sau temporară a referentului vizat (ex.: Dumnezeu, Cuvîntul lui Dumnezeu *vs.* om, foc etc.).

2) Ipoteza noastră de la început [Timofte, 2021: 85-92] nu a fost greșită, căci sensul locuțiunii în limbaj biblic-religios fiind variabil (finit/ infiniț), rezultă că sensul preponderent finit al perifrazelor *în veci/ pe veci* în epitaforile maramureșene este folosit consecvent cu uzul din limbajul biblic, deci necontradictoriu cu uzul din limbajul religios.

3) Definirea locuțiunii temporale *în veci/ pe veci* și a derivatelor substantivului *veac* în DLR este incompletă, în sensul că pentru definirea cuvintelor în stilul religios nu sînt luate în considerare variantele sau sublimbajele¹¹ acestui stil funcțional. Prin urmare, definiția DLR înregistrează numai semantica specifică *limbajului bisericesc-religios*, cu *sensul invariabil* [+infiniț/ nelimitat temporal], sens ilustrat cu pedeapsa veșnică a flăcărilor iadului. Propunem, de aceea, ca definiția din dicționar(e) să fie întregită și cu *sensul variabil* din *limbajul biblic-religios*: a) sens [+infiniț/ nelimitat temporal]; și b) [+ sens finit/ limitat temporal], pentru acesta din urmă ilustrarea adecvată integrînd și referințele scripturistice la flăcărilor iadului.

§3. Justificarea corespondenței între semantica variabilă a perifrazelor adverbiale *în veci/ pe veci* în epitaforile de la Săpînța și în textul biblic.

¹¹ <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A12930/pdf>.

Textul epitafurilor din Cimitirul Vesel poate face obiectul investigației din multe perspective. Cercetarea noastră lexicologică a observat, printr-o lărgire a analizei în interdisciplinaritate, o surprinzătoare corespondență și armonie între textul epitafurilor maramureșene și textul biblic în privința sensului variabil [finit/ infinit] pe care-l actualizează locuțiunile *în veci(e)/ pe veci(e)* în context religios. Mai exact, în cele 526 de epitafuri culese de Roxana Mihalcea [2017], lexemele temporale *în veci/ pe veci* și sinonimele lor contextuale au 64 de ocurențe; sensurile temporale ale locuțiunilor sînt actualizate inegal: 63 [+limitat/ finit] vs. 1 [+nelimitat/ infinit]. Lucrarea noastră a arătat, în contradicție cu sensul lexical înregistrat de dicționarele limbii române (care fac o descriere semantică lacunară a acestor perifraze adverbiale, prin luarea în considerație numai a sensului *infinit* actualizat de *limbajul bisericesc*), că sensul temporal *finit* este, de asemenea, specific stilului religios, însă în varianta *limbajului biblic*. Așadar, actualizarea ambelor valențe semantice [finit/ infinit] în textul epitafurilor e în armonie cu uzul pe care aceste lexeme le au în stilul biblic-religios. Cum se explică această corespondență semantică?

Cu atît mai surprinzătoare e corespondența dintre textul epitaf și textul biblic în privința semanticii variabile a perifrazelor adverbiale referitoare la veșnicie, cu cît corpusul de epitafuri e caracterizat de un pronunțat amestec de elemente creștine și păgîne¹² – așa cum bine remarcă și Roxana Mihalcea. Utilizarea *sui-generis* a variabilității de semnificații, în deplină concordanță cu textul Scripturii, apare ca o trăsătură lingvistică insulară, neatinsă de influențele precreștine prezente, de altfel, în mod recurent în epitafuri. Care să fie explicația acestei particularități lexicale?

Să fie vorba de o influență din partea Bibliei înspre textul epitaf? Este nerealist de presupus că țăranul maramureșean va fi avînd acces la textul cult, sacru, a cărui cercetare să fi determinat o relație de tip cauză – efect între cele două texte.

Să fie vorba de o contaminare între etimoane [Timofte, 2021: 85-92] (*věků* – *aeternum* – *aevum*) care va fi dus la dualitatea semantică a perifrazelor adverbiale? Puțin probabil. Și cu siguranță că aceasta n-ar fi dus la o corespondență lipsită de contradicții cu uzul lexemelor omonime din textul sacru.

¹²Amestecul de elemente păgîne și creștine în versurile funebre este evident la nivel lexical în special prin termeni și sintagme cu referire la riturile de trecere, obiceiuri de priveghi – practici care poartă amprenta unor „reminiscențe păgâne care au persistat în cultura populară românească” [Mihalcea, 2017: 14]. Tocmai de aceea, perifrazele adverbiale *în veci(e)/ pe veci(e)*, folosite în mod consecvent cu sensurile lexicale prezente în Sfînta Scriptură, fără nici o urmă de contaminare semantică din partea cultului precreștin, reprezintă un fapt de limbă neobișnuit, singular, în versurile funerare din Maramureș.

În lipsa unui argument oferit de istoria limbii care să explice această particularitate lingvistică, vom lăsa tot textul Scripturii să vorbească: „A pus în inima lor chiar și *gîndul veșniciei*, măcar că omul nu poate cuprinde, de la început până la sfârșit, lucrarea pe care a făcut-o Dumnezeu” [Eclesiastul 3:11] (s.n.). „Gîndul veșniciei”, curat, așa cum l-a pus Dumnezeu în omul simplu, se arată dezgolit de prejudecăți, de tradiții, de încurcăturile filozofiei și ale religiei instituționalizate caracterizate atît de adesea prin „tendință”. Exprimarea acestui *gînd al veșniciei* în registrul popular al limbii, la nivelul semanticii duale a locuțiunilor temporale *în veci(e)/ pe veci(e)*, într-o deplină concordanță cu textul Bibliei, este, prin chiar ipostaza de trăsătură lingvistică insulară în textul epitaf, o mărturie pentru faptul că, indiferent de tradiția locului, a timpului, indiferent de circumstanțe, de moștenirea culturală sau lingvistică, „Lumina aceasta era adevărata Lumină, care luminează pe orice om venind în lume” [Ioan 1:9]. „Gîndul veșniciei” în Maramureș credem că și-a găsit expresia într-o insulă lingvistică de puritate a credinței despre care vorbește și crezul blagian: „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.”

BIBLIOGRAFIE

- Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu Trimiteri*, Societatea Biblică Interconfesională din România, trad. Dumitru Cornilescu, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2005.
<https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A12930/pdf>.
- DLR, 1997: *Dicționarul limbii române* (DLR), Tom. 13. Partea 1: Litera V-veni, București, Editura Academiei Române, 1997.
- DLR, 2002: *Dicționarul limbii române* (DLR), Tom. 13. Partea a 2-a: Litera V Venial-vizurină, București, Editura Academiei Române, 2002.
- DLRLC, 1955-1957: *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București, Editura Academiei Române, 1955-1957, disponibil online: <https://dexonline.ro/definitie/veac>
- Hobjilă, 2003: Angelica Hobjilă, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2003.
- MDA2, 2010: *Micul dicționar academic* (MDA): Vol. 4: Pr-Z., disponibil online: <https://dexonline.ro/definitie/veac>.
- Mihalcea, 2017: Roxana Mihalcea, *Crucile de la Săpânța. O colecție de epitafuri din veselul cimitir maramureșean*, București, Editura All, 2017.
- Timofte, 2021: Monica Timofte, *Valențesemantice ale locuțiunilor adverbiale în veci, pe veci în epitafurile de la Săpânța*, în „Meridian Critic” No 1 (Volume 36) 2021, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, pp. 85-92
- Tomasino, 1997: Anthony Tomasino, *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, ed. Willem A. Van Gemeren, 5 vol. Grand Rapids, MI: Zondervan, 1997, 3:347.

PARTEA a III-a.
Sensul lexical al cuvintelor referitoare la veșnicie
(derivatele cuvântului *veac*):
perspectivă inter- și transdisciplinară

§1. Argument. Articolul de față constituie partea a treia dintr-un studiu asupra lexicului din epitafurile înscrise pe crucile de la Săpînța. În prima parte a studiului nostru (Timofte 2021a: 85-92), am făcut o analiză a sensului lexical actualizat de locuțiunile adverbiale în *veci(e)/ pe veci(e)*, întrebuințate recurent în versurile din „veselul” cimitir maramureșean. Analiza aceasta a scos la iveală faptul că perifrazele adverbiale amintite sînt folosite cu sens temporal variabil: [+ limitat/ finit] și [+ nelimitat/ infinit]. Prezența acestor două trăsături semantice la derivatele substantivului *veac* este, așa cum am arătat în partea a doua a studiului (Timofte 2021a: 85-92), specifică stilului religios în varianta biblică. Odată cu constatarea unei concordanțe surprinzătoare între epitafurile „vesele” și textul sacru în privința variabilității semantice a locuțiunilor temporale în atenție, am semnalat nevoia de actualizare a definițiilor pe care dicționarele limbii române le înregistrează pentru derivatele substantivului *veac* (*pe veci*, *în veci*, *în vecii vecilor*, *veșnic* etc.). Mai exact, am arătat, inductiv, că pentru definirea cuvintelor în stilul religios, DLR nu ia în considerare variantele sau sublimbajele acestui stil. Prin urmare, definițiile DLR cu privire la derivatele substantivului *veac* sînt incomplete, adică înregistrează numai semantica specifică limbajului bisericesc- religios, cu sensul *invariabil* [+infinit/ nelimitat temporal]. Sensul infinit e ilustrat cu pedeapsa *veșnică* a flăcărilor iadului. Am arătat, deci, pornind de la exemplele citate în DLR, că este necesar ca definițiile din dicționare să fie completate și cu sensul *variabil* din limbajul biblic-religios: a) sens [+infinit/ nelimitat temporal]; și b) [+ sens finit/ limitat temporal], pentru acesta din urmă ilustrarea adecvată integrînd și referințele scripturistice la flăcărilor iadului.

Lucrarea de față, care reprezintă partea a treia din studiul asupra lexicului epitafurilor maramureșene, continuă discuția din partea a doua, aducînd argumente suplimentare – lingvistice și din perspectivă interdisciplinară – în

favoarea concluziilor formulate în finalul lucrării anterioare. Materialul factual ce susține argumentația este, din punct de vedere tematic, în relație cu exemplul propus de *DLR* pentru ilustrarea timpului absolut, și anume, flăcările „veșnice” ale iadului.

§2. Cercetarea lexicografică – profil interdisciplinar, consecințe transdisciplinare. Sensul finit al adjectivului *veșnic* cu referire la focul iadului este folosit consecvent în întreaga Scriptură, astfel încât o cercetare obiectivă și netezistă face clar faptul că ideea iadului veșnic arzând nu este biblică. Se impune, în acest punct al discuției, o constatare și o motivare.

Constatare: Am arătat în articolul anterior (Timofte 2021a: 85-92) cum concepția flăcărilor de nestins ale iadului nu e biblică. Constatăm, pe de altă parte, că *DLR* înregistrează, dimpotrivă, sensul [+ nelimitat] temporal cu privire la flăcările judecății. Actualizarea acestui sens vizează stilul religios, (cf.: „în limbajul bisericesc”), iar exemplificarea acestuia se face tocmai cu textul Sfintei Scripturi: „Duceți-vă de la Mine blăstemaților în focul veacului, unde e gătit diavolului și îngerilor lui, că ați făcut voie lui”. Cum se explică contradicția semantică între uzul bisericesc și cel biblic?

Motivare: Istoria filozofiei (Necula 2007: 8-13) ne spune că această concepție, a iadului care arde fără sfârșit, provine din cultura greacă: conceptul *hades*, care la început înseamnă pentru greci doar „mormînt/ locuința morților”, suferă mai târziu o transformare semantică, considerîndu-se că în cazul unora, pedeapsa e meritată și după moarte. Unii părinți ai bisericii creștine preiau ulterior această concepție, care se bucură de aderență mai ales în biserica Evului Mediu, aceasta din urmă adăugîndu-i și alte dimensiuni, cum ar fi purgatoriul. Drept urmare, în creștinism s-a generalizat ideea că ar exista un loc în adînc, unde păcătoșii nepocăiți sînt chinuți continuu. Concepția aceasta, perpetuată pînă astăzi de diferite biserici creștine, este în evidentă contradicție cu învățătura Scripturii. Biblia vorbește, într-adevăr, despre niște flăcări *veșnice*, dar focul iadului din perspectivă biblică are două trăsături: este *escatologic*¹³ (iar nu imediat după moartea persoanei) și *temporar* (nu perpetuu). Se impune, deci, ca definirea termenilor din *DLR* să opereze o disociere a sensurilor în cadrul stilului religios, așa cum am arătat anterior (Timofte 2021a: 85-92): adică, să redea diferențiat sensul din *limbajul bisericesc-religios* vs. *sensul din limbajul biblic-religios*. Cele două sensuri sînt

¹³ *Escatologie* este un cuvînt compus (cf. gr. *eschatos* = „ultim” + *logos* = „cuvînt”). Focul escatologic este focul de la sfîrșitul lumii, coincide cu Ziua Judecății de Apoi și nu este altceva decît anihilarea completă (vezi și mai departe, *passim*).

contradictorii cu privire la „veșnicia” flăcărilor iadului – fapt care corespunde diferenței dintre creștinismul *popular*¹⁴ vs. creștinismul *autentic*¹⁵.

Este important de amintit – în discuția despre *credința populară* vs. *cea biblică* – cum hibridizarea conceptelor Scripturii s-a petrecut chiar în cultura „poporului ales”, în strânsă relație cu devierea semantică a lexemului *șeol* – un fapt de istorie a limbii ebraice. Mai exact (Necula 2007: 8-13), în secolul al II-lea î.Hr., odată cu traducerea din ebraică în greacă a Vechiul Testament (Septuaginta), cuvântul ebr. *șeol* (= lit. „mormînt” (Harris 1961: 129- 135); = tradus ca „Locuința morților”), s-a folosit grecescul *hades*. Traducerea aceasta ridică o problemă:

- pentru evrei, *șeol* însemna pur și simplu „mormînt” – un loc în țărîină (Psalm 90:3; Ezechiel 31:14), pentru odihnă inconștientă (Iov 3,17-19), țară a întinericului și a haosului (Iov 10:21.22), un loc al viermilor (Iov 17:13-16) și al tăcerii (Psalm 115:17);
- pentru greci, *hades* însemna cu totul altceva: un loc subpămîntean, unde erau închise sufletele descărnate, care posedau totuși caracteristicile oamenilor vii (!?).

La început, evreii răspîndiți între greci păstrau distincția semantică: spuneau *hades*, dar înțelegeau *șeol*. De exemplu:

- evanghelistul Luca (grec) traduce Psalmul 16:10 („căci nu-mi vei lăsa sufletul meu în *șeol*”) prin cuvintele „căci nu-mi vei lăsa sufletul în *hades*” (Fapte 2:27); acest exemplu lămurește în ce fel folosea el cuvîntul *hades* – anume, cu înțelesul ebraicului *șeol*;
- de asemenea, în Asia Mică s-au găsit pietre funerare pe care scria *hades*, însemnînd, la fel ca în ebraică, „mormînt”.

Totuși, cu timpul, cu toată bunăvoința învățătorilor devotați, nu s-a putut evita importul unei alte filozofii despre moarte. Căci, odată cu împrumutul formei cuvîntului, s-a produs și o deviere semantică (înspre sensul grecesc), astfel încît cele două concepte au ajuns amestecate în gîndirea și credința populară și la evrei, și la creștini (cf. traducerea eronată a lui *hades* cu „iad”). Acest lucru explică de ce Cuvîntul Întrupat, care purta respect tradițiilor neamului avraamic, se opune totuși cu indignare față de datină: „Dar voi pentru ce călcați *porunca lui Dumnezeu* în folosul *datinei voastre*?” (Matei 15:3) Nu e

¹⁴ Creștinismul popular este bazat pe tradiția bisericească (tradiție cu care Iisus Hristos a fost în contradicție în bună măsură, lucru care L-a făcut ținta atacurilor din interiorul bisericii și care a condus, în ultimă instanță, la crucificare).

¹⁵ Autenticitatea *creștinismului* e definită de/ testată prin fidelitatea față de învățătura lui *Cristos*, așa cum este ea descoperită în *Cuvîntul lui Dumnezeu*, numit Biblia sau Sfînta Scriptură

vorba de o opoziție totală față de datină sau tradiție – căci, în principiu, datina este un lucru bun, un simbol al identității individului sau grupului – ci numai față de datina care intră în conflict cu Cuvîntul scris al lui Dumnezeu.

Amestecul credinței curate, biblice, sub influența culturii grecești a fost un proces îndelungat, cu implicații în toate palierele identității etnice a evreilor¹⁶. Transformările subtile la început au dus în timp la salturi culturale uriașe, astfel încît ideile credinței populare au ajuns să aibă o descriere dominantă sau chiar exclusivă în lucrările de specialitate. Acest fapt este dovedit și de definițiile din lucrările de lexicografie românești DLR (1997; 2002), MDA2 (2010), DLRLC (1955-1957) etc., care nu înregistrează contradicția semantică între uzul bisericesc și cel biblic cu privire la „veșnicia” flăcărilor iadului.

Nota 1. În completarea argumentelor lingvistice, istorice, exegetice și logice aduse în partea a doua a studiului nostru (Timofte 2021a: 85-92), amintim că o altă cheie pentru înțelegerea corectă a sensului lexemelor referitoare la veșnicie avînd ca referent focul iadului este *caracterul lui Dumnezeu*. Pentru Cel a cărui mînie „ține numai o clipă” și a cărui îndurare „ține toată viața” (Psalmul 30:5), moartea păcătosului nu este un motiv de satisfacție (Ezechiel 18:23). Contradicția dintre imaginea unui

Dumnezeu care e dragoste (1 Ioan 4:8) și ideea chinurii veșnice este dincolo de cuvinte. Așa cum am arătat pînă aici, în Biblie nu există nici un argument în favoarea ideii că ar exista un loc al torturii fără sfîrșit fie în prezent, fie în viitor. Focul iadului este veșnic în consecințe, nu în durată. Această distincție face inteligibilă lucrarea stranie de anihilare adusă la îndeplinire de un Dumnezeu milos: căci judecata finală înseamnă nu doar nimicire (aspectul punitiv), ci pregătește și calea pentru crearea unei noi lumi (aspectul regenerativ), fără suferință (2 Petru 3:10; Apocalipsa 21:1-5).

Definițiile de dicționar și cîteva pasaje biblice controversate. Este adevărat că în Biblie există cîteva pasaje care *par* a descrie durata nelimitată a chinurilor iadului. Dacă lucrul acesta ar fi adevărat, ideea actualizării definițiilor de dicționar în felul arătat de noi mai sus nu și-ar mai avea locul. Aceasta este însă, așa cum vom arăta în continuare, numai o situație *aparentă*, o confuzie pe care numai absența cercetării o poate atribui creștinismului biblic. Faptul că finitudinea chinurilor iadului este viziunea unică, folosită consecvent¹⁷ în întreaga Scriptură, este probat fără echivoc de un studiu atent, analitic, al pasajelor Sfintei Scripturi în context. Pentru clarificare, vom lua în discuție trei pasaje scripturistice controversate (notate cu A., B., C., mai jos), folosite adesea pentru a susține în mod greșit cu Biblia viziunea opusă, aparținînd creștinismului popular/hibrid.

¹⁶ Vezi și nota 13.

¹⁷ Pentru consecvența Bibliei cu ea însăși ca probă a autenticității Sfintei Scripturi, vezi (Timofte, 2016: 99-110).

Pasajul A.

➤ Apocalipsa 14:10-11: „Va fi chinuit în foc și în pucioasă, înaintea sfinților îngeri și înaintea Mielului. Și fumul chinului lor se suie în sus în vecii vecilor. Și nici ziua, nici noaptea n-au odihnă cei ce se închină fiarei și icoanei ei și oricine primește semnul numelui ei.”

Cercetările exegetice ale cărții *Apocalipsa* au arătat că această carte este construită în proporție de 73% din împrumuturi din Vechiul Testament: citate, parafrazări, aluzii, simboluri. Textele citate mai sus sînt luate din Isaia 34:8-10, pasaj pe care l-am discutat în partea a doua a studiului (Timofte 2021a: 85-92, e.g. (2)b). Repetăm ideea că interpretarea corectă a Scripturii se poate face numai în contextul imediat și cel mai larg, care corespunde învățaturii de ansamblu a Sfintei Scripturi.

Pentru contextul mai larg, facem trimiterea către lucrarea anterioară (Timofte 2021a: 85-92, comment from section §2.), unde am explicat sensul cuvintelor din textul original: ebr. *`olam*, respectiv gr. *aionios*. Descrierea judecății asupra Edomului (Isaia 34:9-10) explică sensul perifrizei „în vecii vecilor” din Apocalipsa 14:10-11: Edomul a fost nimicit, însă „arderea” lui nu continuă în prezent. Nimicirea „veșnică” are sens temporal limitat: pînă cînd distrugerea e completă.

Cu privire la interpretarea contextului imediat, cititorul va observa că „fumul” chinului lor se înalță în vecii vecilor, iar nu chinuirea. Disocierea este importantă, căci, preluînd imaginile Vechiului Testament (Psalm 37:20; Psalm 68:2; Maleahi 4:1), contextul susține, dimpotrivă, o anihilare veșnică, iar nu o viață fără sfîrșit în chinuri. O clarificare în plus aduce Apocalipsa 20:14, unde focul escatologic este identificat cu moartea din care nu mai există înviere: „Și Moartea și Locuința morților au fost aruncate în iazul de foc. Iazul de foc este moartea a doua.” Prin urmare, focul iadului din perspectivă biblică coincide cu moartea/ anihilarea finală.

Analiza pasajului A., din Apocalipsa, conduce la concluzia că lexemele temporale referitoare la veșnicie în contextul flăcărilor iadului au sens finit în limbajul biblic. Prin urmare, definițiile de dicționar au în vedere numai dogma precreștină preluată de limbajul bisericesc și, deci, au nevoie de actualizare.

Pasajul B.

➤ Marcu 9:43-48 – structura care se repetă: „în gheenă, în focul care nu se stinge, unde viermele lor nu moare și focul nu se stinge (...) în focul gheenei unde viermele lor nu moare și focul nu se stinge.”

Interpretarea exegetică contextuală a acestui pasaj identifică în capitolele 7 și 19 din Ieremia „traducerea” pentru Marcu 9. În cele două capitole

ale cărții lui Ieremia se vorbește despre o vale¹⁸ aflată la răsărit de Ierusalim, unde se aruncau gunoaiile, animalele moarte, unde focul mocnea întruna și viermii colcăiau. Valea aceea, care era groapa de gunoi a Ierusalimului, se numea în limba aramaică¹⁹ „Ghe Ben-Hinnom” și însemna „Valea fiilor lui Hinnom”. Prescurtarea acestui nume era *GheHinnom* = „Valea Hinnom” (Șăineanu 1929; Scriban, 1939). Traducătorii greci ai Septuagintei n-au tradus acest nume, ci l-au redat sub forma *GheHenna*, de unde și românescul *ghenă*, un fel de groapă de gunoi. Cum a devenit gheena locul judecății finale? În Biblie, gheena nu este locul chinurilor veșnice, ci doar un loc al descompunerii și al nimicirii, o groapă de gunoi (a se vedea amănuntul semnificativ: viermi laolaltă cu foc mocnit, deci o groapă tipică de gunoi, nicidecum iadul, căci viermii n- ar avea cum să existe în para focului). În GheHinnom/ Valea Hinnom, israeliții idolatri și- au ars copiii ca jertfă lui Moloh (cf. 2 Cronici 28:3; 33:1.6), după cum cerea ritualul păgîn la care au luat parte. Drept urmare, prorocul Ieremia rostește „un cuvînt din partea Domnului”, prezicînd că, din pricina acestui păcat, Valea Ben Hinnom (adică GheHenna) „se va numi Valea Măcelului” (Ieremia 19:6-7). Numele cel nou arăta spre o vreme cînd trupurile moarte ale israeliților apostatați aveau să umple această vale pînă la refuz, încît cei rămași neîngropați urmau să fie „hrana păsărilor cerului” (Ieremia 7:32-33; 19:6; Isaia 30:33). Firește că această profetie a creat o asociere în mintea israeliților între GheHinnom și locul judecății celor nelegiuîți. Mai tîrziu, tradiția rabinică consideră acest loc o destinație pentru arderea hoiturilor și gunoaielor. Așa a ajuns Gheena un simbol al judecății finale, o metaforă cu care iudeii erau familiari și pe care Iisus o împrumută de la Isaia 66:24. Prin urmare, sintagmele „focul care nu se stinge”/„focul gheenei” au sens durativ finit, așa cum se întîmplă cu toate contextele în care Scriptura vorbește despre flăcările iadului. Or, sensul finit, specific limbajului biblic, nu este înregistrat încă în lucrările lexicografice românești.

Pasajul C.

➤ Luca 16:19-31 – pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr.

Pentru o interpretare corectă a oricărui text – inclusiv a celui sacru – cititorul trebuie să se întrebe în ce gen se încadrează pasajul analizat: raport istoric, narațiune, profetie, parabolă/ fabulă²⁰? Stabilirea adecvată a acestei

¹⁸ <http://dictionarbiblic.blogspot.com/2011/11/valea-hinom.html>.

¹⁹ Aramaica este dialectul rezultat din hibridizarea limbii ebraice biblice cu limba neobabiloniană. Aramaica a devenit limba de zi cu zi a iudeilor din Palestina în vremea lui Iisus.

²⁰ *Fabula* este un alt fel de spune *pildă* sau *parabolă* – vezi (Păun, 2002: 145, 351, 337), unde se înregistrează sinonimia *fabulă* = „tîlc”; *pildă* = „tîlc”; *parabolă* = „pildă, tîlc”.

premise este o regulă elementară, dar esențială, de analiză, căci ea determină tot cursul interpretării. Cu alte cuvinte:

- dacă fragmentul din Luca 16 este o *revelație*, atunci pasajul descoperă o *realitate de facto* cu privire la osînda prezentă sau viitoare a păcătosului; deci, ca *revelație*, relatarea descoperă chiar starea omului în moarte;
- dacă este numai o *parabolă*, atunci cititorul este în fața unei povestiri *fictive* care-și propune nu să descrie iadul, ci să ilustreze o morală²¹ anumită, pentru care tot tabloul este o *construcție imaginară*.

Contextul fragmentului îl reprezintă capitolele 15 și 16 din Luca, ce derulează la rînd un ciclu de cinci parabole, ultima fiind cea pe care o avem în atenție aici.

Odată premisa aceasta stabilită, cititorul va înțelege, așa cum am spus, că trăsătura definitorie a parabolei este transmiterea unei morale anumite, iar imaginile ce formează tabloul ca întreg sînt fictive, nu adevăr: în Biblie, mai găsim și o parabolă în care copacii vorbesc (Judecători 9:7-15; 2 Regi 14:9); or, nimeni nu va folosi această parabolă pentru a demonstra că pomii vorbesc. La fel, citind fabula *Corbul și vulpea*, nimeni nu va trage concluzia că un corb este o pasăre care deține capacitatea specială de a comunica cu o specie de mamifere, numită vulpe. Din păcate, aceia care interpretează această parabolă ca *revelație* nu-și dau seama că pilda luată *ad literam* în toate detaliile este absurdă și în opoziție cu învățătura de ansamblu a Scripturii. Iată cîteva argumente de conținut care punctează neadecvarea interpretării literale a parabolei. La fiecare comentariu, vom adăuga un comentariu secundar unde arătăm ce are de spus Biblia cu privire la problema respectivă, adică în ce fel elementele fantastice din pildă se află în opoziție cu învățătura Scripturii:

- raiul acela se cheamă „sînul lui Avraam” (nu „sînul Tatălui, nu „sînul lui Hristos”). „Sînul lui Avraam” este o sintagmă preluată din folclorul iudaic. Expresia se regăsește doar în basmele evreiești pe care le combătea apostolul Pavel (Tit 1:14). Biblia spune că *Avraam nu este în cer*: Isaia afirmă „Avraam nu ne cunoaște” (Isaia 63:16; cf. și Ecclesiastul 9:5.6.10). Avraam n-a primit ce-i fusese făgăduit, „ca să n-ajungă el la desăvîrșire fără noi” (Evrei 11:13.39.40). Faptul că Dumnezeu Se numește

²¹ „Parabola = scurtă povestire fictivă, menită să ilustreze un principiu sau o atitudine morală sau spirituală” (Enciclopedia Britanică, 1999).

„Dumnezeul lui Avraam” este doar în virtutea învierii (Luca 20:37);

- în parabolă oamenii intră în rai după logica compensării²², aspect ce corespunde întocmai cu mentalitatea fariseilor din vremea aceea: dacă aici ți-e rău, acolo îți va fi bine și invers; criteriul scripturistic după care intră oamenii în rai este *criteriul neprihănirii și al credinței*;
- ideea unui iad real în prezent, în care sînt chinuite sufletele lipsite de trup ale necredincioșilor, este întrețesută cu detalii care conturează dimensiunea materială: bogatul are ochi, limbă, un duh n-are așa ceva. Lazăr are și el mîini, degete... Biblia spune că *morții, buni și răi deopotrivă, dorm*: „Cel mai mic și cel mai mare sînt totuna acolo, și robul scapă de stăpînul său” (Iov 3:18-19); bogatul și săracul „amîndoi adorm în țărîna, amîndoi sînt mîncăți de viermi” (Iov 21:26);
- ideea că ambele categorii de oameni (neprihăniți și păcătoși) își primesc răsplata la moarte este în opoziție cu învățătura lui Hristos; Biblia spune că *răsplata (fie bună, fie rea) va fi dată abia la înviere*, eveniment care va avea loc la a doua venire a Sa: „Fiul omului are să vină în slava Tatălui... și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele lui” (Matei 16:27; cf. și Matei 25:31-41; Apocalipsa 22:12);
- raiul și iadul sînt înfățișate ca două încăperi vecine, atît de apropiate, încît este posibilă comunicarea nestingerită între locatari (contrar concepției: raiul, sus vs. iadul, jos); iadul este o anticameră a torturii plasată în coasta raiului, de unde poți să-i vezi/ auzi pe cei dragi, eventual, urlînd, scoțînd sudălmii. Poate cînta de inimă fericită cel neprihănit în astfel de circumstanțe? O imagine absurdă! Biblia spune că *focul mistuitor nu există acum, ci abia după revenirea lui Hristos*:

„La descoperirea Domnului Iisus din cer..., într-o flacăra de foc, ca să pedepsească pe cei ce nu cunosc pe Dumnezeu și pe cei ce nu ascultă de Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos. Ei vor avea ca răsplată o pierzare veșnică de la fața Domnului și de la slava puterii Lui.” (2 Tesaloniceni 1:7-9)

²² Lazăr e un cerșetor... nu se știe cît de neprihănit (cf. „Am fost tînăr și am îmbătrînit, dar n-am văzut pe cel neprihănit părăsit, nici pe urmașii lui cerșindu-și pîinea” – Ps. 37:25). Argumentul tăcerii e în defavoarea lui. Cît despre bogat, el pare să nu fi fost chiar atît de nemilostiv, căci a suportat prezența cerșetorului, deci tot îl mai miluia cu cîte ceva. Atunci, criteriul repartiției lor (rai vs. iad) e rostit în v. 25: „Adu-ți aminte că, în viața ta, tu ți-ai luat lucrurile bune și Lazăr și le-a luat pe cele rele. Acum aici el este mîngîiat, iar tu ești chinuit...”

Tabloul acesta din parabolă este în totalitate străin de învățătura Bibliei. Imaginile din această pildă pot fi înțelese prin raportare la mentalitatea celor care Îl ascultau pe Iisus (iudeii de atunci). Mărturiile istorice care descoperă ce credeau evreii de atunci sînt consemnate în cărțile apocrife²³: 2 Ezra 4:41 („Hadesul are două încăperi, una pentru buni, alta pentru răi...”); 4 Macabei 13:17 („Drepții sînt primiți în Hades de Abraam, Isaac și Iacov”); Afirmații din Talmudul babilonian – cf. Talmud Ketuboth, 104: „Îngerii duc pe cei neprihăniți în locul cuvenit lor.” Talmud Kidușin, 72: „Aici, ei stau în poala lui Avraam...”. Talmud Erubim: „Nelegiuții sunt chinuți în cealaltă încăpere...” Midrașul (colecție de comentarii și povestiri rabinice) la Ecclesiastul 7:14: „Cei buni și cei răi se pot vedea și pot chiar comunica între ei...”. Pe lângă aceste mărturii, mai există una, mai elocventă decît toate: *Discursul lui Josephus către greci, cu privire la Hades* (Whiston: p. 1902), semnat de istoricul și fariseul Josephus Flavius²⁴ – acolo se găsesc integral coordonatele din parabola lui Iisus.

De ce folosește totuși Iisus aceste fantezii²⁵ din folclorul evreiesc? Răspunsul la această întrebare trebuie căutat în „morală fabulei”. Cum orice

²³ Cărțile apocrife (14 cărți apocrife adăugate la cărțile Vechiului Testament în Biblia catolică și în cea ortodoxă) nu sînt sursă de adevăr, dar sînt mărturie a mentalității timpului. *Apocrif* în greacă înseamnă „obscur”, sau „ascuns”. Numele provine de la faptul că aceste cărți erau păstrate în camerele „obscur” din spatele sinagogii. Ele n-aveau utilitate liturgică. Au fost scrise de către iudeii dispersați între păgîni, între sec. IV și II înainte de Hristos. Niciodată ele n-au fost considerate inspirate. Nici evreii și nici creștinii nu le-au inclus în numărul cărților canonice, sau normative. Uneori, la sărbători, se mai citea din ele. În aceste cărți au fost identificate o mulțime de erori istorice, geografice etc., dar mai grav este că Apocrifele propagă idei păgîne, care contrazic frontal învățătura biblică. Unele dintre aceste cărți sînt basme, altele, istorioare în care se uzează formule magice, altele sînt culegeri de înțelepciune populară, iar altele sînt cărți cu caracter istoric. *Biblia de la București*, tipărită în 1688, le separă de cărțile canonice și le introduce sub numele „*Apocrifa – Ascunsele ceale ce-s la Jidovi*”.

²⁴ Scriitorul evreu Josephus Flavius a fost contemporan cu apostolii Pavel și Ioan. În lucrarea citată, el face o expunere completă a crezului iudeilor din timpul său cu privire la iad, în cuvinte și imagini extrem de asemănătoare cu povestea din tradiția iudaică pe care o folosește Iisus Hristos.

²⁵ Cum de tocmai un popor ales a ajuns să creadă asemenea enormități? „Acest lucru se poate înțelege numai urmărind cum s-a alterat religia lor sub extraordinara presiune a culturii grecești. Odată cu Alexandru Macedon, cultura elenistă a infuzat întreg Orientul. Evreii răspîndiți în afara Palestinei au cedat primii. Apocrifele sînt scrise tocmai de ei și poartă amprenta elenismului. Cadrul istoric ne ajută să înțelegem procesul hibridizării culturii ebraice. În sec. I î.Hr., în Alexandria se aflau circa un milion de iudei. Cultura greacă le-a recroit filozofia de viață, comportamentul și chiar crezul religios. Figura cea mai proeminentă a acestei perioade a fost filozoful Filo din Alexandria. El a contribuit cel mai mult la fuzionarea iudaismului cu elenismul. De partea cealaltă, în Palestina, cultura elenistă a pătruns odată cu ocupația ptolemeilor (sec. III î.Hr.) și a continuat sub seleucizi (sec. II î.Hr.). Cei care au cedat primii au fost chiar cei din clasa preoțească. Liderii ei și-au luat nume grecești. Au bătut monede bilingve, în greacă și ebraică. În anul 63 î.Hr., romanii au transformat Iudeea în provincie romană. Ca rezultat, religia biblică a fost din nou supusă influenței eleniste. Clasa conservatoare a fariseilor, care își făcuse ca misiune să reînvie vechea tradiție religioasă, înglobase și ea pe nesimțite ideea nemuririi sufletului și,

pildă/ fabulă își articulează morala la sfârșit, și în cazul parabolei de față, mesajul este exprimat la sfârșit, în versetul 29: „Au pe Moise și pe proroci; să asculte de ei!”²⁶ Mesajul este atât de important, încât Iisus Hristos îl repetă a doua oară, în versetul 31: „Dacă n-ascultă de Moise și de proroci, nu vor crede nici chiar dacă ar învia cineva din morți.” Cu alte cuvinte, nu tradiția, ci... înapoi la Cuvîntul inspirat al lui Dumnezeu²⁷! Raportînd pilda fantastică la tema „pedepsei”, învățătura pe care o dă Mîntuitorul este radicală: Sfînta Scriptură e cea mai înaltă autoritate în materie de credință și doctrine. Iisus o recomandă ascultătorilor ca fiind ghidul sigur pentru salvare (vezi și Matei 5:17-19; Luca 24:25.27.44; Ioan 5:39.45.47). Or, aderarea la învățătura Sfîntei Scripturi înseamnă identificarea conceptului de *iad* cu focul escatologic/ final, care este vremelnice și cu efecte nimicitoare. Iisus nu îi numește veșnici pe cei nelegiuîți, ci mai degrabă focul. Conform Scripturilor, Dumnezeu le-a promis viața veșnică numai celor neprihăniți. Plata pentru păcat este moartea, iar nu viața veșnică în Iad (Romani 6:23). Nu pedepsirea este veșnică, ci pedeapsa. Viziunea biblică descrisă pînă aici impune actualizarea descrierii lexicale din lucrările lexicografice românești în sensul menționat deja: referitor la focul *veșnic* al iadului, la fel ca la toate derivatele cuvîntului *veac*, descrierea semantică trebuie să aibă în vedere nu doar sensul aferent dogmei precreștine preluat de limbajul bisericesc, ci și concepția biblică, opusă, care susține finitudinea chinurilor iadului.

Nota 2. *O cercetare „față-verso”.* Discuția despre „finitudinea flăcărilor veșnice” ale iadului nu poate ignora evidența că învățătura privind *iadul veșnic* este derivată, secundară. Ea derivă din concepția privitoare la *sufletul nemuritor*, care este subiectul principal al discuției. Fără a face o analiză detaliată a acestei teme, vom aminti doar că filozofia greacă²⁸ pretinde că omul are un suflet nemuritor în esența lui, care este închis în cușca unui trup material. Concepția aceasta și-a lăsat o amprentă puternică asupra dogmei creștine privind starea omului de după moarte. *The International Standard Bible Encyclopedia* (1960) comentează astfel: „Noi sîntem întotdeauna influențați mai mult sau mai puțin de ideea greacă, platonice, cum că trupul moare, dar sufletul este nemuritor. Această idee este total contrară concepției evreiești și nu poate fi găsită nicăieri în Vechiul Testament” (vol. 2, p. 812, articolul „Death”). Contrar tradiției păgîne, Sfînta Scriptură prezintă ființa umană ca un întreg, iar moartea

implicit, a rugăciunilor pentru morți” (Cristescu, 2014: 183). Vezi, de asemenea, secțiunea **§2. Motivate** a acestui articol.

²⁶ Expresia „Moise și proroci” denumea Vechiul Testament și redă viziunea generală a canonului Vechiului Testament în zilele lui Iisus – vezi Luca 16:16.

²⁷ *Comentariul critic internațional al Bibliei* la versetul 22 spune astfel: „Morală este că fericirea sau nenorocirea de după moarte este determinată de conduita dinaintea morții. Dar detaliile parabolei sînt împrumutate din credința populară iudaică despre condiția sufletului în Șeol și n-ar trebui deloc înțelese ca fiind o confirmare a acestor credințe populare”. – cf. *The International Critical Commentary: Luke* by Alfred Plummer; Comentariul la versetul: Luca 16:22.

²⁸ Cu începere de la Socrate, apoi Platon și Aristotel.

e descrisă ca opusul creației (Geneza 2:7): elementele constitutive (țărîna pămîntului și suflarea de viață) se despart, omul încetînd astfel să mai fie o ființă vie (Eclesiastul 12:7). Chiar și cei credincioși sînt în mormînt, potrivit Scripturii, iar nu în Rai – apostolul Petru spunea despre David că „nu s-a suit în ceruri” (Fapte 2:34). În concepția biblică, moartea-somn înseamnă încetarea gîndirii conștiente (Eclesiastul 9:5; Psalm 146:4); încetarea trăirilor afective (Eclesiastul 9:6); încetarea activității de orice fel (Eclesiastul 9:10.6; Psalm 115:17); moartea-somn presupune o trezire, la înviere (Ioan 5:28-29). Așadar, învățătura biblică cu privire la viața de după moarte este aceea că cei morți nu sînt într-o stare de conștiență și că sufletul nu este nemuritor. Astfel, cercetătorul Scripturii nu poate ignora că ideea unui iad care arde fără sfîrșit este contradictorie cu învățătura Bibliei: căci această concepție susține în mod implicit că nelegiuiții, arzînd veșnic, sînt nemuritori.

Concluzia secțiunii §2. Excursul argumentativ din cele trei părți ale studiului lexical privitor la epitafurile din renumitul Cimitir „Vesel” au pus în evidență caracterul profund interdisciplinar al cercetării lexicografice, căci lexicograful, odată cu adunarea materialului lingvistic în vederea descrierii sistematizate de dicționar și cunoașterea temeinică a metodelor practice de întocmire a dicționarilor, trebuie să înregistreze noutățile lexicale pe care le aduce uzul lingvistic în fiecare etapă de evoluție a limbii, să evalueze acuratețea descrierii lingvistice mai vechi, din lucrările anterioare, să sesizeze eventualele insuficiențe semantice ale definițiilor în uz, pentru a oferi o actualizare permanentă și cît mai aproape de adevăr a stărilor unei limbi istorice, în succesiune. Aceasta presupune, cu siguranță, o formație de specialitate complexă din partea lexicografului, care să-i permită apelul la cercetări lingvistice comparative, contrastive și evaluarea inclusiv din perspectivă interdisciplinară a sensului cuvintelor și expresiilor unei limbi. Lucrarea noastră arată – prin apel la argumente lingvistice, istorice, exegetice și logice – că definițiile lexemelor referitoare la veșnicie (derivatele cuvîntului *veac*) din dicționarele limbii române au nevoie de o actualizare a descrierii semantice, prin introducerea sensului corespunzător limbajului biblic-religios alături de sensul bisericesc-religios, cele două sensuri lexicale aflîndu-se în relație de opoziție.

§3. Consecințe hermeneutice din perspectivă transdisciplinară. Cercetarea lingvistică cu privire la lexemele referitoare la veșnicie în epitafurile de la Săpînta și în textul biblic a prilejuit investigații și reflecții interdisciplinare. Într-adevăr, cît de creștină e concepția populară privitoare la Iad²⁹? Dacă ar fi fost promovată de torționari monstruoși, ideea chinuirii fără sfîrșit ar fi fost de înțeleș. Fără îndoială, credința despre Iad nu a

²⁹ A se consulta și anexa capitolului V.

condus pe om la concluzii cu privire la propria ticăloșie, ci, în mod ciudat, dar logic în același timp, despre Dumnezeu. Acest aspect al gândirii „creștine” a mutilat creștinismul așa cum nici adversarii lui cei mai înverșunați n-ar fi putut s-o facă. Consecințele acestuia se pot urmări în transdisciplinaritate, în felul cum teoria modelează practica vieții de zi cu zi, influențând calitatea vieții și a deciziilor pe care le iau indivizii: această concepție a produs mai mulți atei decât ideologiile politice totalitare și păgânismul. „Nu este un lucru plăcut să fii creștin!” scrie Emil Cioran în *Revelațiile durerii*. Cum va fi ajuns el la concluzia aceasta? Deducția logică a unei minți raționale nu poate fi totuși surprinzătoare – căci iconografia, diferitele scrieri, doctrine sau teorii, toate concurează conștient sau nu la distorsionarea imaginii iubirii lui Dumnezeu, arătate în Hristos Iisus, la cruce. Efectul este cel mai de nedorit, dar și de neevitat. Charles Darwin spune, de asemenea, în autobiografia sa: „Astfel, necredința s-a strecurat peste mine foarte încet, dar pînă la urmă a fost completă... Într-adevăr, cu greu pot vedea cum poate cineva să dorească creștinismul să fie adevărat; pentru că, dacă ar fi așa, limbajul simplu al textului pare să arate că oamenii care nu cred... vor fi pedepsiți pentru vecie. Și aceasta este o doctrină blestemată” (Martin 1997: 327). Într-adevăr, care filozofie sau religie a lumii va fi inventat un imaginar care să depășească în monstruoșitate ideea „creștină” de chin fără sfîrșit? Cum ar putea exponentul unei astfel de teorii să nu vadă grotescul contradicției că Dumnezeu dragostei ar tortura la nesfîrșit ființele create care nu l-au ales pe El? Sau să se gîndească inclusiv la sine ca spectator pasiv sau implicat emoțional (în cazul că ar avea pe cineva acolo) al acestor lucruri... Desigur că nu putem construi doctrinele pe emoțiile noastre, ci doar pe Cuvîntul viu al lui Dumnezeu. Dar tocmai respectul acordat acestui Cuvînt îl obligă pe credincios să se identifice cu ceea ce spune Cuvîntul. Ce a intenționat însă instituția bisericii prin popularizarea unui astfel de concept, de o cruzime dusă la extrem? E o întrebare care trezește uimire și dezbateri incomode: să fi încercat să-i sperie pe oameni pentru a produce „evlavie la comandă”? Să fi încercat să-i producă o criză interioară individului pentru ca apoi să-i vîndă indulgențe? Să fi fost ea însăși victima propriilor tradiții pe care a refuzat să le cerceteze/ reevalueze pentru că „așa a apucat”? Oricare ar fi explicația, pentru cercetătorul onest, discuția aceasta lasă loc pentru cîteva **concluzii**:

1. vechimea nu transformă eroarea în adevăr;
2. numai adevărul își poate permite să fie deschis cercetării, căci o învățătură adevărată nu are nimic de pierdut printr-o cercetare atentă;
3. învățătura biblică, în frumusețea și simplitatea sa, se descoperă privirii cercetătorului ca două fețe ale aceleiași monede: a) *sufletul nu e nemuritor*; potrivit Scripturii, numai cei neprihăniți

vor primi nemurirea, la revenirea lui Iisus Hristos în slavă (eveniment sincron cu prima înviere –1 Corinteni 15:50-54). De aceea, „viața veșnică” (Matei 25:46) pentru ei este viață *fără sfârșit*; b) a doua față a monedei, care derivă din prima ca un corolar al înțelegerii corecte a învățăturii Scripturii cu privire la „nemurirea” sufletului, este că *focul iadului nu este veșnic*. Nemurirea fiind atribuită numai credincioșilor răscumparați, urmează că „pedeapsa veșnică” a celor păcătoși sau „focul cel veșnic” (versetul 41) este *limitat(ă) în timp*, căci nelegiuirii, care nu au și nici nu primesc nemurirea (Eclesiastul 9:5-6; 2 Tesaloniceni 2:9-10), nu pot suferi veșnic, deoarece sînt muritori. Întocmai ca „focul cel veșnic” care a distrus Sodoma (Iuda 7), tot așa și „focul cel veșnic”, care îi va nimici pe cei păcătoși și pe diavol la judecata finală, va avea o durată limitată, dar efectele lui vor fi veșnice.

4. în stadiul actual al descrierii lexicografice, definițiile din DLR referitoare la termenii religioși sînt incomplete prin aceea că nu sînt luate în considerare variantele sau sublimbajele stilului funcțional religios; stadiul actual al cercetării impune actualizarea descrierii lexicale; mai exact, cu privire la derivatele substantivului veac, e necesar ca dicționarele să înregistreze și semantica specifică limbajului bisericesc-religios – cu sensul invariabil [+infini/ nelimitat temporal], și semantica variabilă specifică limbajului biblic- religios: a) sens [+infini/ nelimitat temporal]; și b) [+ sens finit/ limitat temporal], pentru acesta din urmă ilustrarea adecvată integrînd și referințele scripturistice la flăcările iadului.

BIBLIOGRAFIE

- Cristescu 2014: Lucian Cristescu, *Degeaba cântă cucuveaua*, București, Editura viață și sănătate.
- DLR 1997: Academia Română, Institutul de Lingvistică li Istorie Literară "Sextil Pușcariu" Cluj-Napoca, *Dicționarul limbii române* (DLR) [Text tipărit] : serie nouă. Tom. 13. Partea 1: Litera V-veni, București, Editura Academiei Române.
- DLR 2002: Academia Română, Institutul de Lingvistică li Istorie Literară "Sextil Pușcariu" Cluj-Napoca, *Dicționarul limbii române* (DLR) [Text tipărit] : serie nouă. Tom. 13. Partea a 2-a: Litera V Venial-vizurină, București, Editura Academiei Române.
- Harris 1961: R. L. Harris, "The Meaning of the Word Sheol as Shown by Parallels in Poetic Texts", în *Journal of the Evangelical Theological Society*, decembrie 1961, p. 129-135, apud Necula *The International Standard Bible Encyclopedia* (1960), vol. 2, p. 812, articolul „Death” *The International Critical Commentary*: Luke by Alfred Plummer; Comentariul la versetul: Luca 16:22.
- MDA: *Micul dicționar academic* (mda): Vol. 4: Pr-Z
- Martin 1997: Paul Martin, *The Healing Mind: The Vital Links Between Brain and Behaviour*, Immunity and Disease.
- Păun 2002: Maria Păun, *Dicționar integral de sinonime*, București, Editura Saeculum vizual.
- Necula 2007: Marius Necula, *Focul iadului*, în „Semnele timpului”, 8, vol. 19 nr. 113, Serie nouă, București, Editura Viață și Sănătate, pp. 8-13.
- Timofte 2016: Monica Timofte, *Stereotipia comenatriului incident de conformitate în stilul biblic-religios. Conținut, geneză, funcții*, în „Meridian critic” nr. 1, vol. 26, pp. 99-110.
- Timofte 2021a, Monica Timofte, *Valențe semantice ale locuțiunilor adverbiale în veci, pe veci în epitaforile de la Săpânța*, în „Meridian Critic” No 1 (Volume 36), pp. 85-92.
- Timofte 2021b: Monica Timofte, *Sensul variabil al locuțiunilor adverbiale în veci, pe veci în epitaforile de la Săpânța și în textul biblic*, în „Meridian Critic” No 2, pp. 353-359.
- Șăineanu, ed. VI (1929); Scriban (1939) – cf. <https://dexonline.ro/definitie/gheena> [DLRLC (1955-1957)] <https://dexonline.ro/definitie/veac>
- MDA2 2010: <https://dexonline.ro/definitie/veac>
<http://dictionarbiblic.blogspot.com/2011/11/valea-hinom.html>
- Enciclopedia Britanică 1999: <https://www.britannica.com/search?query=parable>
- Biblia de la București 1688: <https://archive.org/details/Biblia1688/page/n615/mode/2up>
<https://necula.info/se-poate-si-mai-cald-decat-acum/?cv=1>

ANEXĂ, capitolul V.

Părinții apostolici și bisericești

Anihilaționiști

(care cred că pedeapsa celor nelegiuiți este anihilarea veșnică)

versus

*Naturaliști

(care cred că sufletul este nemuritor de la natură)

1. CLEMENT DIN ROMA (cca. 96 d. Hr.)

1 Clement 35:1-2 – „Darurile lui Dumnezeu sînt viața în nemurire...”

1 Clement 41:3 – „Cei ce nu fac ceea ce este după voia Lui sînt pedepsiți cu moartea.”

1 Clement 44:2 – „le-am dat sfaturi ca, atunci cînd aceștia «trec la odihnă» (sau „adorm”), alții să le ia locul.”

2. „ODELE LUI SOLOMON” (cca. 100?)

Oda 3:8 – „Cel care I se alătură Celui care este nemuritor va fi și el nemuritor.”

Oda 9:7 – „Cei care L-au cunoscut nu vor muri...”

Oda 15:8-10 – „Prin numele Lui, am îmbrăcat nemurirea și prin harul Lui m-am dezbrăcat de stricăciune.”

Oda 23:20 – „Toți persecutorii vor ajunge morți și vor fi șterși...”

Oda 26:11 – „Cei care răstălmăcesc minunile Domnului vor fi nimiciți.”

3. IGNAȚIU DE ANTIOHIA (35-107)

Ignațiu către Efeseni 17:1 – „Domnul a suflat nemurirea asupra bisericii”

Efeseni 20:2 – „Împărțășania este medicamentul nemuririi și antidotul care ne scutește de moarte, ca să trăim veșnic în Iisus Hristos.”

Ignațiu către Magnezieni 5:1 – „Înainte noastră este viața dacă ascultăm, și moartea [nu chinurile!], ca urmare a neascultării.”

Ignațiu către Romani 4:2 – vorbind despre moartea lui ca martir „când voi adormi...”

Ignațiu către Filadelfieni 8:6 – „neascultătorului de Iisus îi este dată nimicirea...”

4. POLICARP DIN SMIRNA (69-155)

Ep. Filipeni 2:2 – „Acela care L-a înviat pe Iisus din morți, ne va învia și pe noi, DACĂ vom face voia Lui și vom umbla în poruncile Lui și ne vom abține de toate nelegiuirile...” (Citatul implică și afirmația negativă: dacă nu vom face voia Lui, nu ne va învia și pe noi...)

5. MATHETES (60-120)

Diognetus 10:20 – „Moartea adevărată este păstrată celor condamnați la focul veșnic, care îi va arde complet.”

6. CLEMENT DIN CORINT (? 130)

2 Clement 1:11 – „Iisus Hristos... ne-a salvat de nimicirea la care am fost expuși.”

2 Clement 2:8 – „... păcătoșii... pier; se grăbesc spre nimicire.”

2 Clement 8:4 – „Făcînd voia Tatălui... vom obține viața veșnică.”

2 Clement 15:2 – „... cel nemîntuit este... un suflet muritor.”

2 Clement 17:2 – „cu cît mai mult trebuie un suflet care deja Îl cunoaște pe Dumnezeu să nu piară.”

7. BARNABA DIN ALEXANDRIA (scrisoare datată aprox. 135 d. Hr.)

Epistola lui Barnaba 15:9 – „Venirea Fiului Său va distruge timpul (de viață al) celor nelegiuți.”

Barnabas 15:12 – „Noi am primit făgăduința că cei nelegiuți nu vor mai exista și că toate lucrurile vor fi făcute noi.”

Barnabas 20:1 – „Caalea Diavolului este calea morții eterne ca pedeapsă și pe calea sa sînt lucrurile care vor distruge sufletul.”

8. ARISTIDE DIN ATENA (Apologia, scrisă în jurul anului 140 d. Hr.)

Apologia, capitolul 7 – „Omul are un început și un sfîrșit... El este distrus prin moarte.”

9. HERMAS DIN ROMA (Păstorul – scris la cca 150 d. Hr.)

Poruncile 12:6 – „Cei care sînt stăpîniți de pofte rele vor muri pentru totdeauna.”

Asemănările 6:15 – „Ei sînt morți, cu totul distruși, pentru totdeauna.”

Asemănările 9:173 – „Dacă vor trăi în nelegiuire, vor fi de două ori pedepsiți și vor muri pentru totdeauna.”

10. IUSTIN MARTIRUL (106-165)

Prima Apologie 21:9 – „Doar cei care au trăit alături de Dumnezeu sînt făcuți nemuritori.”

1 Apologie 42:5 – „Bucurie au cei ce așteaptă nemurirea promisă de El.”

2 Apologie 7:1 – „Îngerii răi și demonii și oamenii vor înceta să existe în distrugerea întregii lumi.”

Discurs către Greci 5:6 – „Cuvîntul face pe cei supuși morții nemuritori.”

Dialogul cu Trifon capitolul 1 – „Platonistii au crezut că sufletul este nemuritor.”

Dialogul cu Trifon capitolul 5 – „Sufletul nu este prin natura lui nemuritor.”

Dialogul cu Trifon capitolul 5:9 – „Așadar, sufletele nu sînt nemuritoare? Răspunsul: Nu!”

Dialogul cu Trifon capitolul 6:7-8 – „Atunci cînd sufletul va trebui să înceteze de a mai exista, duhul de viață va fi retras de la el și suflet nu va mai fi.”

Dialogul cu Trifon capitolul 10:6-7 – „Noi decădem atunci cînd aascultăm la asemenea argument ca acesta: că sufletul este nemuritor... Căci aceasta ne-am obișnuit să auzim de la Pitagora și Platon, înainte de a afla adevărul”

Dialogul cu Trifon capitolul 80 – „Cei care zic că nu există o înviere a morților, ci că sufletele lor, de îndată ce mor, sînt luate la cer, aceștia nu sînt defel creștini.”

11. TATIAN DIN ASIRIA (autorul lucrării Diatessaron, 110-180)

Oratio 6:4 – „La fel, după cum n-am existat înainte de a mă fi născut..., în același fel, prin moarte, nu voi mai exista... și voi exista iarăși (prin înviere).”

Oratio 7:7 – „Prin păcat, ommul a fost despărțit de Dummnezeu și a devenit muritor.”

Oratio 13:1 – „Sufletul nu este în sine nemuritor, o, greci, ci muritor.”

Oratio 15:2 – „Sufletul omenesc n-ar putea apărea niciodată prin sine însuși dacă ar fi lipsit de trup.”

Pratio 17:2 – „Păcătosul... va fi dat în ziua nimicirii să fie combustibil pentru focul veșnic.”

12. TEOFIL DIN ANTIOHIA (115-181)

2 *Autolycus 24:11* – „Omul a fost înzestrat cu o natură de mijloc, nici muritor și nici nemuritor, ci capabil de amîndouă.”

2 *Autolycus 27:1-10* – „Prin natură, omul n-a fost nici muritor, nici nemuritor, ci capabil de amîndouă. Dacă păzește poruncile lui Dumnezeu, va primi ca răsplată, nemurirea, iar dacă nu va asculta de Dumnezeu, el însuși își va pricinui moartea.”

3 *Autolycus 7:9-10* – (La afirmația lui Platon, că sufletul este nemuritor, Teofilus întreabă): „Cum se face că cei care mai au o minimă judecată nu pot realiza că această doctrină este groaznică și monstruoasă?”

13. MELITON DE SARDES (cca. 170)

Apologia 7:2 – „Crede în Dumnezeu și El este în stare să-ți dea viața veșnică.”

Apologia 18:13-14 – „La urmă, va fi un potop de foc și pămîntul cu toți oamenii vor arde de tot. Doar neprihăniții vor fi păziți de mînia Lui...”

14. *ATENAGORAS DIN ATENA (cca. 170)

Pledoaria pentru creștinism, cap. 31 – „Sîntem convinși că, atunci cînd vom fi înlăturați din viața prezentă, vom trăi o altă viață..., ca duhuri cerești; sau, alături de cei lepădați, o viață mai rea, în foc. Căci Dumnezeu nu ne-a făcut să pierim și să fim anihilați.”

Tratat despre învierea morților, 15:2.10 – „Natura omului este compusă din suflet nemuritor și un trup care i-a fost ppregătit lla creațiune... Omul deci, întrucît consistă din două părți, trebuie să existe veșnic.”

(Atenagoras a fost primul scriitor ccreștin care, la 75 de ani după moartea ultimului apostol, învață doctrinna nouă a nemuririi naturale a sufletului. Cu trecutul său de filosof platonist, el e cel care a „importat” în creștinism doctrina nemuririi sufletului.)

15. POLICRAT DIN EFES (125-196)

Scrisoarea către Victor din Roma se referă la apostoli prin expresii ca „trecuți la odihnă”, „puși la odihnă”, „zăcînd...”, „așteptînd îngerul din cer să-l învieze din morți.”

16. IRENEU DIN LION (130-202)

1 *Erezii 10:1* – „Dumnezeu va dărui nemurirea celor neprihăniți.”

2 *Erezii 29:2* – „Dumnezeu, atunci cînd va învia trupurile noastre muritoare, le va face nestricăcioase și nemuritoare.”

2 Erezii 34:3 – „Acela care se va dovedi nerecunoscător față de Creatorul său se lipsește pe sine de privilegiul continuității (existenței) veșnice și pentru totdeauna.”

4 Erezii 37:6 – „Acești oameni (gnosticii) nu pot primi nemurirea.”

5 Erezii 15:1 – „Tatăl este binevoitor să dea viață celor care nu au viața prin ei înșiși.”

4 Erezii 11:4 – „Pe batjocoritori, Dumnezeu i-a rînduit la pierzare veșnică, tăindu-i de la viață.”

2 Erezii 7:1 și 5 Erezii 3:1 – „Oamenii sînt muritori prin natura lor.”

17. *CLEMENT DIN ALEXANDRIA (153-211)

Stromata, Cartea a IV-a, capitolul 3 – „Moartea este ruperea cătușelor care leagă sufletul de trup.”

Despre suflet (fragment) – „Toate sufletele sînt nemuritoare, chiar și ale celor nelegiuîți.”

18. *TERTULIAN DIN CARTAGINA (145-220)

Despre suflet, 22 – „Noi definim sufletul ca fiind nemuritor de la natură.”

Apologie, 48:31-33 – „Cei ce nu sînt închinători adevărați ai lui Dumnezeu vor fi condamnați la pedeapsa focului veșnic, care... nu consumă ceea ce arde, ci – în timp ce arde – el reface.”

Despre înviere, 17:2-3 – „Susținem că sufletele sînt chiar susceptibile la torturile din Hades, chiar dacă sînt acorporale.”

În *Despre înviere, 35:2*, Tertulian folosește pentru prima dată expresia „nemurirea naturală a sufletului”.

19. *HIPOLIT DIN ROMA (170-263)

Contra lui Platon, 1:6 – „Închinătorii la idoli vor fi condamnați la pedeapsă fără sfîrșit, în lacul de foc”

(El îi denunță pe Tatian din Asiria, pe Policrat din Efes și pe alții drepteretici, pentru faptul că ei credeau într-un „suflet muritor”.)

20. *PSEUDO-CLEMENTINELE (cca. 220)

1 *Recunoașteri, 5:6* – „Sufletul este nemuritor.”

21. *MINUCIUS FELIX DIN AFRICA (185-250)

Către Octavius, 35:1.5 – „Păcătoșii vor fi pedepsiți cu chinuri veșnice, care n-au limită și nici sfîrșit... Focul inteligent arde măduarele, dar le și restaurează...”

22.*ORIGENE DIN ALEXANDRIA (185-254)

De Principiis, Introducerea: - „Sufletul, avînd substanță și viață în sine însuși, va fi răsplătit, după plecarea din lume, conform cu ceea ce merită: fie moștenind viață veșnică..., fie să fie predat focului veșnic și pedepselor...”

23.NOVATIAN DIN ROMA (210-280)

Despre Trinitate, 15:28 – „Orice om este muritor; ... nemurirea nu poate veni de la ce este muritor.”

Trinitate, 14:12 – „Pedeapsa celor care tăgăduiesc pe Hristos este nimicirea sufletului.”

Trinitate, 15:38 – „Orice om este legat de legea mortalității, nefiind în stare să se păstreze pe sine viu pentru totdeauna.”

Trinitate 16:2-3 – „Pedeapsa pentru necredință este distrugerea pentru totdeauna; moartea eternă.”

24.*COMODIAN DIN AFRICA (220-275)

Învățăături, 26:13-14 – „Eu credeam că, odată ce viața a încetat, sufletul murea și pierea.. aceste lucruri însă nu stau așa...”

25.*CIPRIAN DIN CARTAGINA (220-258)

Despre mortalitate, 14:3 – „Cel care este aruncat în focul Gheenei... va fi torturat de flăcări veșnice, cu o pedeapsă ce nu se va termina niciodată.”

26.*GRIGORIE TAUMATURGUL (213-240)

Pe tema sufletului, 3 – „Sufletul, fiind necompus din diferite părți, ci fiind simplu și indisolubil, trebuie ca, în virtutea acestui lucru, să fie incoruptibil și nemuritor.”

27.ARNOBIUS DE SICCA (250-310)

1 Dispute, 18:5 – „Moartea pune capăt tuturor lucrurilor și ia viața de la orice ființă însuflețită.”

2 Dispute, 14:7-10 – „[Creștinii cred că] sufletele celor nelegiuți sînt anihilate... că dispar în nimicire veșnică... Moartea reală a omului nu mai lasă în urmă nimic! Hristos învața că sufletele pier dacă n-au cunoscut pe Dumnezeu... Sufletele care nu cunosc pe Dumnezeu vor fi consumate de foc.”

11 Dispute, 15:1 – „Să crezi că sufletele sînt nemuritoare este extravagant.”

- 11 *Dispute* 36:3 – „Dacă sufletele sînt muritoare, cum pot ele deveni nemuritoare? Nemurirea este un dar al lui Dumnezeu, prin care El va oferi viață veșnică sufletelor; altfel sînt destinate unei nimiciri totale.”

CONCLUZIE

Din 95 d. Hr. pînă în 170 d. Hr.:

Concepția exclusivă a celor **13** Părinți apostolici și bisericești, care se referă la starea sufletului în moarte, este aceea că sufletul e muritor, că nemurirea este condițională (Condiționalism), iar pedeapsa celor nelegiuți este anihilarea veșnică (Anihilaționism).

Din 170 d. Hr. pînă în 130:

Odată cu Atenagoras din Atena (170 d. Hr.), se importă concepția grecească pînă că sufletul este nemuritor de la natură (Naturalism). De atunci, Naturalismul prevalează Condiționalismul. Printre Părinții bisericești, 10 se afirmă naturaliști, doar 4 mai sînt condiționaliști.

Arnobius de Sica pare a fi ultimul anihilaționist.